

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2074511111
Tufvelektiojite

82

2-76

849 JUN 20 2005

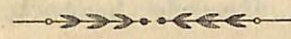
ՅԶրդ Հրատարակութիւն Դարբեան Գործակալութեան

170 NOV 2011

ԹԵՐԹՕՆ «ԲԻԻՐԱԿՆ» Ի

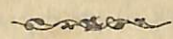
82
2-76 պր

ԻՎԱՆՃԵԼԻՆ

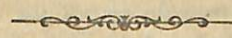

ՀԵՂԻՆԱԿ

Հ. Վ. ԼՕՆԿՑԷԼԼՕ

Թարգմ. Տ. ԼԻԻԼԵՃԵԱՆ

38

1006
28426

03.05.2013

2331

Հանրապետության Կրթության նախարարության Կրթության քառասունհինգ համագործակցության կենտրոնի կողմից

ՀԱՅԿԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐԹԱՆՈՒՄԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՀԱՅԿԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐԹԱՆՈՒՄԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԱԿԱԴԵՍԱՆ ՎԻՊԱԿ ՄԸ

Հինաւուրց անտառն է սա : Սօսափող մայրիկները և խը-
 շըրտուն մուլախինդերը՝ որոնք մամուռով ալեւորած, հանդեր-
 ձով կանաչ՝ այլ վերջալոյսի մթնշաղով անորոշ են, վիթխարի
 կերպարանքով մը կը կանգնին : Անոնք տխուր և մարգարէա-
 կան ձայն ունեցող ծերուկ Տէրութիւններու (1) նման կը կանգ-
 նին . կը կանգնին լուսահեր երգիչներու նման որոնց մօրուքը
 իրենց կուրծքին վրայ կը հանգչի : Մերձակայ վեհաձայն ուղ-
 կէանը իր ժայռուտ խոռոչներէն բարձրաձայն կը խօսի եւ
 անմխիթար շեշտերով անտառին հեծեծանքին կը պատաս-
 խանէ :

* * *

Սա հինաւուրց անտառն է : Բայց ո՞ւր են այն սրտերը որ
 անոր ծառերուն տակ եղնիկի նման կը ցատկէին, եղնիկի
 նման որ ուտոստելով կը փախչի, երբ ծառաստանին մէջ որ-
 սորդին ձայնը կը լսէ : Ո՞ւր է յարդառիք գիւղը, Ակադեան
 երկրագործներուն հայրենիքը :

Ո՞ւր են այն երկրագործները՝ որոնց կեանքը գետերու
 նման կը սահէր, գետերու նման՝ որոնք իրենց օճապտոյտ
 ընթացքովը մարգագետնին շունչ կուտան և ծառաստանները
 կ'ոռոգեն, աշխարհի շուքերով մթագնած բայց երկնի մէկ
 նկարը ցուպցընող ծառաստանները կ'ոգեւորեն :

Ամայի են այն սիրուն արտերն ու ագարակները, երկ-
 րագործներն ու ագարակապաններն ալ յաւիտեան հեռա-
 ցած են : Անոնք փոշիի և տերեւի նման հոս հոն տարաղնուած
 են, մղեղի եւ դեղնած տերեւի նման զորոնք Հոկտեմբերի

(1) Կեղտերու քահանայ :

ահարկու փոթորիկները լեռներուն վրայ կը պտուտքեն և հեռուն ովկէանին վրայ կը ցանցենն :

Կրան—Բրէի այն չքնաղ գիւղին վրայ աւանդութիւն մը միայն կայ և ա՛լ ոչինչ :

Գուճ՝ որ սիրոյ և գորովին կը հաւտաք, գորովին որ կը յուսայ, կը տոկայ և համբերել գիտէ, դուք՝ որ կնոջ անձնուիրութեանը, զօրութեանն ու գեղեցկութեանը կը հաւտաք, մտիկ ըրէ՛ք անտառի մայրիներուն, որոնք տակաւին սրտառուչ աւանդովէպը կ'երգեն : Լսեցէ՛ք Ակաղիոյ—Երջանիկներու հայրենիքին—սիրոյ վիպակը :

Ա Ռ Ս Ջ Ի Ն Մ Ս Ս

Ա

Ակաղիոյ երկրին մէջ, Մինայի (1) հովտին վրայ, Կրան—Բրէի (2) հեռաւոր մենիկ խաղաղ և փոքրիկ գիւղը յուռթի ձորի մը մէջ կը փռուէր : Գիւղին արեւելեան կողմը ընդարձակ մարգեր կը տարածուէին, որոնցմէ գիւղը իր անունը կ'առնէր և ուր անթիւ հօտեր արօտ կը գտնէին : Թումբերը գորոնք գեղջուկներուն ձեռքերը անընդհատ աշխատանքով կանգնած էին, ալեծուփ ծովը կը պատէին : Բայց որոշեալ եղանակներու մէջ հոսանքի այս դռները կը բացուէին և ծովուն բարեբար ջուրը կը ծաւալէր մարգերուն վրայ :

(1) Մինայ՝ Ակաղիոյ փոքրիկ գետերէն մէկուն անունն է :
(2) Այս գետակին հովտին մէջ մեծ մարգագետին մը կար որուն վրայ շինուած գիւղը իր անունով Grand—Pré (Մեծ Մարգ) կը կոչուէր :

Գիւղին արեւմտեան և հարաւային կողմերը մրգաստաններ, վուշի ու ցորենի անշրջապատ արտեր կային, որոնք շատ հեռուները դաշտին մէջ կը տարածուէին : Հիւսիսային կողմը հորիզոնին վրայ Պլօմիտոնն ու հինաւուրց անտառները կը բարձրանային : Լեռներուն կատարին վրայ ծովերուն մուշնե-րը կը փռուէին և գորշիները հզօր Ատլանտեանէն երջանիկ հովտին վրայ կը նայէին՝ բարձրահայեաց դիտելով խաղաղ հովիտը :

Հոն, իր ագարակներուն մէջ կը հանգչէր Ակաղիոյ չք-նաղ գիւղը : Անոր տուները ամրաշէն մոլախինդներէ և կաղ-նիներէ շինուած էին, ինչպէս Նորման գեղջուկները Հենրիկոսներու Թագաւորութեան ատեն սովոր էին շինել : Գիւղին տանիքները յարդով ծածկուած էին, անոնց վրայ երգիք-ներ ալ կը տեսնուէին և վարի գետնայարկին վրայ ցցուած գոթաձիւքները (gable) դրան մուտքը կը պաշտպանէին :

Հոն, ամրան իրկունները՝ երբ վերջալոյսը գիւղին փողոց-ները պայծառութեամբ կը լուսաւորէր ու բխերիկներուն վրայի հողմացոյցերը կ'ոսկեզօծէր, սպիտակ գլխարկ դրած և բոսոր, կապոյտ ու ճերմակ շրջադգեռտներ հագած տան-տիկիներն ու աղջիկները դրան վրայ նստած կ'երգէին և վուշ կը մանէին շաղկրատ ոստայնին համար, որուն աղմկալի շքերտոցը նեղուկներուն ֆրոնտութիւն և օրիորդներու երգին կը խառնուէր :

Այն ատեն, Թեմին բահանան վեհանձօրէն փողոցն ի վար կը քալէր : Վազող ու ցատկող տղաքը իսկոյն իրենց խաղը կը ձգէին՝ համբուրելու համար այն ձեռքը որ կ'երկարէր զիրենք օրհնելու : Երբ նա տղոց մէջէն պատկառելի կերպարանքով մը կը քալէր, տանտիկիներն ու աղջիկները ոտքի կ'ելլէին սիրալիր խօսքերով անոր բարի գալուստը ողջունելու համար : Լծվարն ու մշակը արտերէն տուն կը վերադառնային : Իսկոյն

զանգատունէն Անճէլուսը մեղմիւ կը ձայնէր և գոհունակ, խաղաղ հարուրաւոր օճախներէն՝ կապուածակ մուխի սիւները խնկարոյր ամպի նման գիւղին տանիքներէն՝ վեր կը բարձրանային:

Այսպէս, այս Սկադեան պարզուկ գեղջուկները մէկտեղ սիրով կ'ապրէին, անոնք Աստուծոյ և մարդերու սիրովը կ'ապրէին: Վախէ ազատ էին, որ բռնակալին հետ միայն կը թագաւորէ, ազատ էին կրծող նախանձէն որ հասարակապետութեան չարիքն է: Անոնց դռները փականք չունէին, ոչ ալ անոնց պատուհաններուն վրայ ձողեր կային ու իրենց բնակարանները գիշերն իսկ տանախրոջ սրտին եւ ցորեկուան պէս բաց էին: Հոն հարուստը խղճուկ էր, և էն աղքատն իսկ ճոխ կ'ապրէր:

Մինայի հովտին աւելի մօտ, եւ գիւղէն քիչ մը հեռուն, իր ընդարձակ արտերուն մէջ կը բնակէր Պէլիօնթէն Պէնէտիքթը, Կրան—Բրէի էն հարուստ երկրագործը և իր հետ կ'ապրէր իր մէկ հատիկ զաւակը, աղնիւ Իվանճէլինը: Այս սիրուն աղջիկը միայնակ կը վարէր անական գործերը և ամբողջ գիւղին մէկհատիկ պարծանքն էր: Պէնէտիքթ՝ թէեւ եօթանասուն ձմեռ անցուցած էր, բայց վիթխարի կերպարանք եւ երկաթեայ կազմութիւն մ'ունէր: Ձիւնախայտով ծածկուած կաղնիի մը նման սրտոտ եւ կորովի էր: Իր դանգուրները սպիտակ և իր այտերը կաղնի տերեւի նման թուխ էին:

Կ'արժէր տեսնել Իվանճէլինը—այն գեղանի աղջիկը—որ տասնըեօթը դարուն միայն տեսած էր: Սեւ էին ներա աչքերը, ճամբուն քովիկը բուսած հատապտուղին նման սև այո՛, սեւ էին ներա աչքերը, բայց իր գանգուրներու թուխ շուքին տակէն շատ մեղոյշ կը փալիւային: Մեղմէր ներա շունչը

երինջի մը շունչին շափ մեղմ, որ մարդին վրայ կ'արածի: Հունճքի շողուն, կէսօրին, երբ նէ փարչերով տունը շինուած դարեջուր կը տանէր մանգաղօրին ո՛հ ալ աչք պէտք էր որ այդ գեղջուկ աղջիկը տեսնէր: Բայց նէ աւելի գեղանի էր երբ վարդարանը ձեռքը անդօթագիրքն անութիւն տակ առած, գլուխը նորման գլխարկ մը դրած և ականջը օղեր անցուցած — օղեր զորս իր նախամայրերը Ֆրանսայէն բերած եւ իբր ժառանգ սերունդէ սերունդ մօրմէն զաւակին կուտային— երկայն փողոցն ի վար կ'երթար, մինչ զանգակը աշտարակէն սուրբ անչիւններով օղը կը ցնցէր, եւ մինչ տէրաէրը իր մշտիկով օրհնութեան ջուրը ժողովուրդին վրայ կը սրսկէր:

Բայց խոստովանանքէն ետքը, երբ Աստուծոյ օրհնէքն առած լըջօրէն տուն կը դառնար, երկնային պայծառութիւն մը կը ցոլանար ներս երեսին վրայ և կ'իջերային գեղեցկութիւն մը անոր դէմքը կը շրջանակէր: Հոգեյոյզ երաժշտութիւն մը լսելէ ետք, մարդերը ինչ ապաւորութեամբ որ կը համակուին, երբ նէ կ'անցնէր կ'երթար՝ զինք ղիտողները նոյն անուշ զգայնութեամբ կը լեցուէին:

Երկրագործին տունը, կաղնիի ծպեղներով ամրաչէն տունը, ծովուն հրամայող բլուրի մը վրայ կը կանգնէր: Դրան քով մթաստուեր ժանտաթղենի մը կար եւ այժտերեւուկ մը անոր շուրջը փաթթուած էր: Կամարամուտը քիչ մը խորթ կորութիւն ունէր՝ որուն տակ նստարաններ կային եւ ընդարձակ մրգապարտէզին մէջէն շափոց մը կ'երկարէր ու մարզին մէջ կը կորսուէր: Ժանտաթղենիին տակ որմնայեցէն կախուած փեթակներ կային, Տիրամօր նկարին առջեւ տեսնուած գանձանակներուն նման:

Անդին նոյն բլուրին վարօքը ջրհոր մը կար, որը

երկաթով ամուր փակուած էր և մամուռապատ տաշտ մը ունէր: Ձիերու կուրը ջրհորին մօտ էր: Տանը հիւսիսային կողմը հաւնոցներ և շտեմարաններ կային որոնք տունը փութորիկներէ կը պաշտպանէին: Այս ընդարձակ բակին մէջ կը կենային լայնանիւ սայլերը, հին արօրները և ցաքանները: Հոս էին ոչխարներուն փարախները, հոս կը ճեմէր սիգապանծ և խրոխտ հնդկահաւը իր փետրազարդ կանանոցին մէջ, հոս կը կանչէր քաղաղը այն նոյն հնադարեան ձայնով որով նա ապաշխարող Պետրոսը ցնցեց: «Տաք միտքն Շտեմարանները ծայրէ ծայր խրոխտ լեցնուած էին եւ անոնց քովիկն էր աղաւնոցը ուր հեզու սիրուն աղաւնիները միշտ սէր կը վուէին:»

Ահա այսպէս, կրան—երէի երկրագործը իր արեւուտ ագարակին մէջ Աստուծոյ և աշխարհի հետ խաղաղ կ'ապրէր ու Իվանճէլին իր տունը կը կառավարէր: Այս սիրուն աղջիկը շատ մը սիրարկուներ ունէր: Շատ մը երիտասարդներ, քանի որ եկեղեցիին մէջ նստած իրենց ազօթագիրքը կը բանային, աղօթք չէր որ կը կարդային այլ ներա աչքերը, պատարագիչին չէին նայիր, Իվանճէլին իրենց սիրոյ խնկարկուն էր, անոր կը յառէին իրր թէ նէ իրենց խորին եւ յափշտակիչ պաշտամունքին սուրբն էր: Երջանիկ էր այն երիտասարդը որ կրնար ներա ձեռքին կամ պարեգօտին ծայրերուն դաշխլ:

Շատ մը սիրարկուներ մութին հետ բարեկամացած Պէնէտիբի տունը կուգային Իվանճէլինի ձեռքը խնդրելու եւ երբ դուռը կը վարնէին ու կը սպասէին որ ներա ոտքերուն ձայնը լսեն, որը դուռը բանալ կուգար, չէին գիտեր թէ ո՞րն աւելի ուժգին կը բարախէր իրենց սիրտը թէ ուռնակը:

Երբ գիւղին՝ պաշտպան Սուրբին բերկրալի խնձոյքին օրը կ'ըլլար, ոմանք պարի առնն ներա ձեռքերը կը սեղմէին և ա-

կանջն ի վար սիրոյ քանի մը փութկոտ խօսքեր կը խօսէին, որը երաժշտութեան մէկ բեկորը կը թուէր: Բայց Իվանճէլին բոլոր այս սիրարկուներուն մէջէն Գաբրիէլը միայն կը սիրէր, երկաթագործ Պասիլին որդին Գաբրիէլ Լափօնէսը միայն սիրալի կերպով կ'ողջագուէր, որուն հայրը բոլոր գիւղացիներէն կը պատուուէր: Ձի անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր, բոլոր դարերուն և բոլոր ազգերուն մէջ ժողովուրդը բարի աչքով դիտած է երկաթագործին արհեստը:

Պասիլ Պէնէտիբի բարեկամն էր: Իրենց որդիքը պատիւուց իրր քոյր ու եղբայր մեծցած եւ Հայր Տէլիսիանը—գիւղին տէրատէրն ու մանկավարժը—եկեղեցիին մեղեդիին եւ գիւղական երգերուն հետ նոյն դասագրքէն անոնց երկուքին Այբուբենը սորվեցուց: Երբ Գաբրիէլ և Իվանճէլին իրենց երգերը կ'երգէին և դասերը կը լմնցնէին շուտ մը դուրս կ'ելլէին եւ շիտակ երկաթագործին խանութը կը վազէին: Անոնք դրան առջեւ կը կանգնէին եւ զարմանքով կը տեսնէին Պասիլը որ ձիուն սմբակը իրր խաղալիկ մը կ'առնէր իր կաշիէ գրկին մէջ և հոն պայտը կը լուսնէր: Չարմանքով կը տեսնէին սայլի գլխիկներուն անուեկապերը որոնք, փուռին կարմիր հրատներուն մէջ, բոցեղէն վիշապի նման կը գալարէին:

Շատ անգամ, աշնան իրիկունները երբ դուրսը մութը կը թանձրանար և դարբնոցը ամէն ծակ ու ծուկէ լոյս կ'արձակէր, անոնք ներսը տաքուկ փուռին քով կեցած՝ բազմալիսատ փքոցը կը դիտէին և երբ անոր հեւքը կը դադրէր և կայծերը մոխիրներուն մէջ կը մարէին, անոնք զուարթութեամբ կը խնդային և կ'ըսէին թէ «ահա մարապետները ժամ կ'երթան»:

Շատ անգամ, ձմեռը բլուրն ի վար, մարգերուն վրայ ուլերու նման ցատկելով կը չմչկէին: Շատ անգամ ծպեղներ-

րուն մէջի թռչունի շէն բոյներուն քով կ'երթային և եռանդուն նայուածքով այն հրաշալի քարը կը փնտռէին, այն մագական քարը, որը ծիծեռնիկը իր ձագերուն աչքերը բանալու համար ծովեղերքէն կը բերէ: Եռանդուն նայուածքներով այդ քարը կը փնտռէին, քանզի բաղդաւոր էր ան որ ծիծեռնիկին բոյնին մէջ զայն գտնէր:

Այսպէս, քանի մը արագաթօռիչ տարիներ անցան և անոնք այլ եւս մանուկ չէին: Գարրիէլ կտրիճ երիտասարդ մը եղած էր, անոր դէմքը արջալոյսին երեսին նման աշխարհ իր լուսով կ'ուրախացնէր և խորհուրդը գործի կը վերածէր:

Իվանճէլին օրիորդ մ'էր և կնոջ մը սրտին բոլոր իղձերն ու յոյսերն ունէր: Գիւղացիները զինքը «Ս. Եւալիի արեւը» կը կոչէին, զի այդ սուրբը, ինչպէս գիւղացին կը հաւտար, մրգապարտէզը խնձորներով կը բեռնաւորէր: Իվանճէլին ալ իր հետ առատութիւն և զուարթութիւն պիտի տանէր էրկանը տունը և զայն սիրով, վարդերես մանչերով և աղջիկներու կարմիր դէմքովը պիտի լեցընէր:

Բ

Ահա եկած էր այն եղանակը, երբ գիշերները կը ցրտին ու կ'երկարին և նահանջող արեւը կարիճի համաստեղութեան մէջ կը մտնէ: Տարագնաց թռչունները հիւսիսի սառնապատ և ամայի ծովախորշերէն ու կապարեայ օդին մէջէն, արեւադարձային կղզիներու աւազեզրը կը չուէին: Վաղուց արդէն գիւղացիները կալը կուտը ներս առած էին և անտառին ծառերը Սեպտեմբերի ահարկու փոթորիկներուն հետ կը գօտեմարտէին ինչպէս Յակոբ հրեշտակին հետ:

Բոլոր այս նշանները երկար և դժնդակ ձմեռ մը կը գուշակէին: Մեղունները նուազութիւն գուշակող բնազդով մը այնչափ

մեզր հաւաքած էին որ ալ փեթակներէն դուրս կը թափէին: Հնդիկ որսորդները կը հաստատէին թէ ցուրտ ձմեռ մը պիտի ըլլայ զի աղուէսներու մուշտակները թանձր էին:

Այսպէս էր աշնան գալուստը. քանի մը արեւուտ և տաքուկ շաբաթներ յաջորդեցին Սեպտեմբերի փոթորկալի օրերուն: Այդ խառնակ օրերէն ետքը, այն գեղեցիկ եղանակը եկաւ զոր Ակադեան երկիւղած գեղջուկները «Սմառ Սրբոցն Ամենայնի» կը կոչէին:

Օգը անրջալի եւ մոզական լուսով մը լեցուած էր եւ դաշտավայրը այնչափ գեղեցիկ կ'երեւար որ կարծես թէ Սրարչին արուեստանոցէն նոր դուրս ելած ու իր մանկութեան բոլոր թարմութեամբը նոր ստեղծուած էր: Աշխարհի վրայ խաղաղութիւնը կը թագաւորէր եւ ովկէանի խռովայոյզ սիրտը վայրկեան մը ամոքած էր: Սաղցող մանուկներու վըրըլուկը, բակին մէջ աքաղաղին խօսքը, հաւերուն կըռկըռուքը, ջնրեր օդին մէջ թեւերու բաղխիւնը եւ աղանիներու վուերը, սիրոյ մեղմ մրմունջին նման ցածուկ էին:

Արեւը սիրափառ մեծ աչքերով՝ իր շուրջի ոսկեղէն գուլորչիներուն մէջէն կը նայէր, քանի որ անտառին շիկորակ, բոսոր և կապոյտ հագած շողշողուն ծառերը՝ ցօղի պայծառ ցուքերով սօսիի նման կը փայլէին զոր պարսիկները լօգիկներով և գոհակներով կը զարդարեն:

* * *

Հիմա հանգստեան, գորովի եւ հանդարտութեան տիրապետութիւնը կը սկսէր: Տորեկը տաքութեան հետ բեռը բռնած հեռացած էր և մարմնող վերջալոյսը երկնքի վրայ երեկոյեան աստղը կը բերէր, ու նախիրը արօտէն տուն կը վարէր, Նախիրը գետինը տոփելէն կուգար ու կովերը իրենց գլուխները իրարու վզի վրայ հանգչեցուցած, քթերնին լայն

լայն կը բանային երեկոյեան թարմութիւնը շնչելու համար։ Ի վանճէլինի գեղեցիկ երինջը՝ որ յառաջապահի բոժոժը կը կրէր, հպարտ էր ձիւն—ձերմակ մորթին ու այն ժապաւէնին համար որ իր վզի մանեակէն կը կախուէր, տոտիկ տոտիկ կը քալէր ու կարծես մարդկային գորովին գիտակ էր։

Ետքը հօտաղը ծովեզրէն—որ իրենց աչքի լոյս արօտն էր—տուն կը բերէր մայող հօտը։ Անոնց կը հետեւէր պահապան, համբերատար ու յաւակնոտ շունը որ իր բնագղին գիտակից հպարտութեամբ մը հոս հոն կը քալէր, սիգօրէն իր մազոտ պոչը կը շարժէր ու մուրրոզ ոչխարները ճամբու կը բերէր։ Երբ հովիւը քնանար, շունը հօտին խնամակալն էր ու երբ գիշերը՝ աստղային լուութեան մէջէն՝ գայլերը անտառը ոռնային, նա անոնց պաշտպանն էր։

Աղէխարով բեռնաւորած սայլերը՝ ճահիճներէն ուշ տուն կը դառնային, շատ ո՛ւշ ծագող լուսնին հետ կուգային առնոնք և իրենց բերած խտախ բոյրը օդը կը լեցնէր։ Նժոյգները զուարթութեամբ կը խխնջէին, անոնց բաշերուն ու մազփունջերուն վրայ ցօղ իջած էր, քանի մինչդեռ ուսերուն վերեւը շողողուն գոյներով ներկուած ու ծիրանեգոյն ծոպերով զարդարուած փայտէ ծանր թամբերը, ծաղիկներով բեռնաւորած վարդ-պառաւի նման փալիլերով կը շարժէին։

Նոյն միջոցին կովկիթը՝ համբերատար և հանդարտիկ կովերուն կաթը կը կթէր։ Անոնք խելօք կը կենային եւ իրենց ստինքներէն համաչափ և կանոնաւոր կերպով՝ փրփրացող ձերմակ աղբերակները ճընկըտտուն դաշտաբային մէջ կը վազէին։ Ետեմարանները՝ բակին մէջէն լսուած արջառներու բառաշիւնն և խնդացողներու քրքիչները կը կրկնէին։ Քիչ ետքը ամենը լուեցին, կովկիթը շտեմարանին դուռը գոցեց, սողնակներն ու նիգերը ատեն մը լուեցին։

* * *

Անգործ երկրագործը՝ ներսը լայնբերան ու տաքուկ օձախին քով, իր բազկաթոռին վրայ նստած՝ կը մտածէր և կը նայէր թէ ինչպէս բոցերն ու մուխի գանգուրները՝ հըրդեհած քաղցի մը մէջի ոխերիմ թշնամիներու նման, իրարու հետ կը կուռէին, ետեւը իր ահագին շուքը ցնորական շարժումներով պատն ի վեր կը սլանար, անհարկի ծեքծեքումներ կ'ընէր ու մէկէն մթութեան մէջ կ'աներեւութանար։ Իր բազկաթոռին ետեւի կաղնեփայտին վրայ դժուած տձեւ դէմքերը փայլալացող լոյսին մէջ կը խնդային և դարակին վրայի անազազօժ պնակները, արեւի շողերն անդրադարձնող վահանի նման, բոցերը կը ցօլացնէին։

Ծերուկը երգի բեկորներ և կազանդի գեղօններ կը միթմըրթար։ Նա այն երգերէն կ'երգէր զորս երբեմն իր հայրերը Պուրկիտիոյ պայծառ այգիներուն եւ Նորմանտիոյ մրգապարտէզներուն մէջ կ'երգէին։ Հօրը քով նստած էր համեստ Ի վանճէլինը և մասուրայ կը փաթթէր ոստայնին համար, որը իր ետեւի մէկ անկիւնը հանդարտ կեցած էր։ Ոստայնին ոտնտախտակները ալ չէին շարժիր, լուած էր sՅան ու յարաշարժ մագոգը ալ հանգչած էր, քանի որ նեղուկին մի օրինակ ֆըռըլտուքը, տկճորի նման, ծերուկին երգին կը խառնուէր, եւ այսպէս բառերն ու հնչիւնը իրարու կը միանային։ Երբ ծերուկին երգը կը դադրէր, ժամացօցցին ձայնը կը լուէր որ համաչափ շարժումով դբգ, դբգ կը զարնէր, ինչպէս եկեղեցիին մէջ երբ տիրացուներուն մեղեդին պահ պահ կը դադրի, գառին մէջէն ոտնածայներ կամ խորանէն տէրտէրին խօսքերը կը լսուին։

Մինչ որ հայր ու աղջիկ այսպէս նստած էին, դըվըռտուք մը լուեցաւ, փայտէ մղալը ձայն տուաւ և դուռը իր ծխնիններուն վրայ դարձաւ։ Պէնէտիքթ՝ երբ գայթարկել ունեցող կօշիկներուն ձայնը լսեց, գիտցաւ որ եկողը

երկաթագործ Պասիլն էր: Իվանճէլին իր արտփող սրտով կռահեց թէ հետը ո՞վ կար:

— «Բարի եկաք» գոչեց երկրագործը, երբ անոնք հայր ու որդի սեմին վրայ կայնեցան, Բարի եկար, Պասիլ, իմ սիրելի բարեկամս: Եկո՛ւր, օճախին քով լայնաթուռին վրայ քու սովորական տեղդ նստէ: Սա դարակէն ծխափայտդ ու ծխատուփը առ եւ ծխել սկսէ՛, դի դուն սիկառի մուսին գանգուրներուն ու փուռին դիմաց միայն Պասիլին կըլմանիս, ուրիշ ասեմ դուն քեզի չես նմանիր: Բարեկամական զուարթ դէմքդ ծուխի ոլորտքին և հնոցի կայծերուն մէջ միայն կարմրորակ ու կլորիկ կը փայլի, ինչպէս հունձքի լուսինը ճահիճի մշուշին մէջ:»

Երկաթագործը՝ օճախին քով, իր ամէն օրուան տեղը նստաւ և ըսաւ.

— Պէլքօնթէն Պէնէտիքթ, դուն միշտ ուրախ ես, շրթունքիդ վրայ միշտ գեղօն ու կատակ ունիս, դէմքդ զուարթ է, քանի որ ուրիշներ չարիք կը դուշակեն և իրենց առջեւ աւեր միայն կը տեսնեն: Դուն երջանիկ ես իբր թէ ամէն օր մեծ մեծ շահեր կ'ընես:»

Երկաթագործը վայրկեան մը լռեց և Իվանճէլինի բերած ծխափողն առաւ, սկսաւ ծխել ու ըսել.

— Այսօր չորս օր է որ Կասփէրոյի խորշին մէջ անգղիական նաւերը խարսխած ու իրենց թնդանօթները դէպ ի մեզ ուղղած են: Թէ ինչ է իրենց նպատակը մարդ չի գիտեր, բայց ամենուն հրամայուած է որ վաղը եկեղեցի գան, ուր Նորին Վեհափառութեան հրամանները իբր օրէնք պիտի հրաշակուին երկրին մէջ: Աւա՛ղ, չարիքի կասկածները ժողովուրդին սիրտը դող կը հանեն:

— Թերեւս բարեկամական նպատակով այս կողմերը եկած են, ըսաւ երկրագործը, թերեւս տարաժամ անձրեւի կամ տաքութեան պատճառաւ անգղիական հունձքը անյա-

ջող եղած է ու ասոնք եկած են որ մեր կոխուն շտեմարաններէն իրենց զաւակներն ու արջառները կերակրեն:»

— Ժողովուրդը այդպէս չիխորհիր, ըսաւ զայրոյթով մը երկաթագործը և կասկածոտ ու չփոթ նայուածքներով իր գլուխը շարժեց. ծանր հառաչանք մը հանեց ու շարունակեց, «Մոռցուած չէ Լուիզպուրկը, Պոսէթուրը մեր մտքէն ելած չէ ու Փորթ Ռոյէլի տխուր յիշատակները դեռ թարմ են: Դիւղացիներէն շատեր անտառը փախած են, անոր շըրջակայքը կը բուենբուենան ու անձկուտ սրտով վաղուան երկբայելի բաղդին կը սպասեն: Գիտես արդէն թէ մեր բոլոր զէնքերը առած են, հնձողին մանգաղէն ու դարրիներն մուրճէն զատ բան մը չմնաց:»

Զուարթ երկրագործը չչփոթեցաւ այլ լանդուս՝ երեսով պատասխանեց, «Մենք, թէեւ անգէն, բայց սա դաշտերուն և փարախներուն մէջ, ովկէանը պարսպող թումբերուն մէջ, աւելի ապահով ենք քան մեր հայրերը որոնք իրենց ամրոցին մէջ թշնամիին թնդանօթներէն պաշարուած էին: Բարեկամ, չարիքէ մի վախեր. թող այս գիշեր տառապանքը այս օճախին վրայ շուք չձգէ, «վաղը» ըսելով՝ մեր սրտերը չինձու վշտերով չհեւան, զի այսօր նշանուքի իրիկուն մ' ու բերկրութեան, զուարճութեան գիշեր մ' է: Մեր տուները լաւ չինուած են, մեր մատաններն ու շտեմարանները, այնչափ խոտով ու բարիքներով լեցուած են որ մեզի համար տասներկու ամիս առա՛տ առա՛տ կ'օգտէ: Ի՛նչ մը ետքը Ռէն Լըպլանը հոս պիտի գայ, իր թղթերովն ու կաղամարովը: Է՛ ի՛նչ կ'ընես, բարեկամ, այսօր մեր զաւակներուն երջանիկ օրն է, մենք անոնց ուրախութեամբ չբերկրի՛նք:»

Իվանճէլին՝ քիչ մը անդին, պատուհանին քովիկը կանգնած էր, իր ձեռքին մէջ բռնած էր սիրարկուին ձեռքը ու շիկնուտ ունկնդրութեամբ մը իր հօրը խօսքերը կը լսէր:

Հազիւ թէ բառերը ծերուկին չըթուենքներէն դուրս թռած էին, երբ յանկարծ յարգելի նօտարը ներս մտաւ :

Գ

Նօտարին հասակը տարիներու ծանրութեան տակ կորած էր, ուլիէանի ալիքներուն մէջ գործող բազմաշխատ թիակի մը նման կորած էր՝ բայց չէր կոտորեր : Իր մազի շէկ հիւսքերը լազուալի մետաքսեայ փնջակներուն նման ուսերուն վրայ կը թափէին : Ծակատը գունտ էր ու ակնոցները գերերկրային իմաստութեան երեւոյթով մը քթին վրայ շեղակի կը նստէին : Քսան զաւակ ունէր և հարիւրէ աւելի թոռներ ու թոռնիկներ իր ծունկերուն վրայ կը նստէին իր ժամացոյցին թրգըրտուքը լսելու : Պատերազմի ատեն չորս երկար տարիներ ֆրանսական հին ամրոցի մը մէջ շատ չարչրկուած էր և գերի հոս հոն վտարուած էր :

Բոլոր գիւղացիք զինք կը յարգէին, իսկ տղաքը ամէնէն աւելի կը սիրէին զինքը, զի նա կը պատմէր Լուր-Կարօն⁽¹⁾ ու ճերմակ Լէթիշը⁽²⁾ եւ կ'ըսէր անոնց թէ ինչպէս Կաղանդին իրիկունը եզները ախոռին մէջ իրարու հետ կը խօսին, թէ ինչպէս ընկոյզի կեղեւին մէջ փակուած սարդը դողու դեղ է :

(1) Loop Garou — ուրուական մ'է որ զիշերը կուգայ ձիերը ախոռէն կը հանէ եւ ջրել կը տանի :

(2) Létiche — փոքրիկ մանուկ մ'է որ ոչ-քրիստոնեայ մեռած է : Անմահները զինք դատապարտեր են որ միշտ մանուկներու սենեակները այցելէ ու զանոնք վախցընէ :

Անոնց շատ բան կ'ըսէր չորս տերեւով քլովը՝ ին ու ձիու պայտին՝ զօրութեանը վրայ : Նա գիւղին աւանդաբեկին բոլոր հէքեաթները կը պատմէր ու պզտիկները՝ աչք ու ականջ կտրած՝ մտիկ կ'ընէին :

Իսկոյն երկաթագործը օճախին քովէն ելաւ, ծխափողին մոխիրը թոթովեց եւ իր աջ ձեռքը նօտարին երկնցընելով՝ ըսաւ .

— « Հայր Լըպլան, գիւղին մէջ շրջած գրոյցներուն վըրայ բան մը լսած ես : Թերեւս դուն լուր մը կրնաս տալ մեզ սա նաւերուն եւ իրենց պաշտօնին վրայ : Խնդրեմ, եթէ գիտես, ըսէ թէ ասոնք ի՞նչու հոս եկած են : »

Նօտարը համեստ կերպով մը պատասխանեց .

— « Իրաւ, շատ մը շաղակրատութիւններ լսած եմ, բայց ատոնք անհիմ գրոյցներ կը թուին ինծի : Ես աւելի իմաստուն մը չեմ, ոչ ալ ուրիշներէ աւելի բան գիտեմ որ կարենամ կռահել թէ ասոնք ինչո՞ւ հոս են եւ թէ ի՞նչ է իրենց պաշտօնը : Բայց սա ըսեմ թէ ես անոնցմէ չեմ որ կը խորհին թէ այս անգլիացիները գէշ մտքով եկած են, որովհետեւ մենք խաղաղասէր ժողովուրդ ենք, անոնք ինչո՞ւ մեզի չարիք սլիտի ընեն :

Ձայրացկոտ երկաթագործը բարկութեամբ գոչեց .

— Յանուն Աստուծոյ, բարեկամ, պէ՛տք է որ ամէն բանի մէջ ինչո՞ւն եւ ի՞նչպէսը փնտռենք :

(1) Clover ք չորս տերեւով բոյս մ'է, ո'վ որ զայն գանէ, բաղդաւոր է :

(2) Horse shoes Ամերիկացիներուն համար յաջողութեան խորհրդանշանն է : Ոմանք իրենց դռներուն վրայ կը կախեն զայն իրր յուռութք եւ յաջողութեան միջոց :

1006
28496

Նօտարը, առանց այլայլելու, առանց իր խօսքին ջերմութիւնը կորսնցընելու, ըսաւ :

— Մարդը անիրաւ է, բայց աստուած արդար է եւ վերջապէս արդարութիւնը պիտի յաղթանակէ : Աղէկ կը յիշեմ պատմութիւն մը որ երբ Փրանսական Փորթ-Ռօյէլի հին ամարանոցին մէջ գերի էի, զիս կը մտիթարէր : Սա մեր ծերուկին սիրած պատմութիւնն էր որ միշտ կը կրկնէր : Երբ դրացիները եղած զրկանքի մը կամ անիրաւութեան մը համար գանգատէին :

Անգամ մը, հին քաղաքի մը մէջ, որու անունը այլ եւս չեմ յիշեր, հրապարակի մը վրայ արդարութեան պղնձէ արձան մը կար : Այս արձանը իր ձախ ձեռքին մէջ նժար մը և աջ ձեռքին մէջ սուր մը ունէր : Նժարն ու սուրը սա վսեմ խորհրդանշանն էին թէ արդարութիւնը երկրին օրէնքներուն, ժողովուրդին սրտին եւ ընտանիքներուն վրայ կ'իշխէ : Թըռչունները նժարին թաթին մէջ իրենց բոյները կը շինէին : Եւ իրենց գլխուն վերեւ շողողացող սուրէն չէին վախնար :

Օր մը, ազնուականի մը տունէն մարգարտէ մանեակ մը կորսուեցաւ : Տնեցիները որք աղջկէ մը կասկածեցան, որ իբրեւ սպասուհի տան մէջ կը ծառայէր, ու կառավարութեան յանձնեցին զայն : Չեւական հարցափորձէ մը ետքը, խեղճուկ աղջիկը կառափնարանին վրայ մահուան դատապարտուեցաւ : Նէ, արդարութեան արձանին ոտքը, իր դատակնիքը համբերութեամբ կրեց եւ երբ ներա հոգին երկիրքը Աստուծոյ քով կ'ելլէր, իսկոյն փոթորիկի մը քաղաքը տակն ու վրայ կ'ընէր, շանթերը պղնձէ արձանին զարկին եւ բարկութեամբ մը անոր ձախ ձեռքէն վար սալայատակին վրայ գլորեցին նժարը : Նժարին թաթին մէջ անձեզի մը բոյնը գտնուեցաւ որուն տղմաչէն պատերուն մէջ տեղաւորուած էր մարգարտէ մանեակը» :

Այլ չխօսեցաւ նօտարը, երկաթագործն ալ լռեց բայց չը համոզուեցաւ : Երբ պատմութիւնը վերջացաւ, Պասիլ ոտք ելաւ, խօսիլ ուզեց բայց իր զգացումները բացատրող վանկերը կը պահսէին : Ասիկա այն մարդուն նման էր որ կը բազձայ խօսելու : Ներսիդին կ'եփի, խորհուրդները կ'եռան իր մէջ, բայց իր հեքը դուրս տալու համար լեզուին վրայ բառ մը իսկ չի գտներ : Ինչպէս ձմրան գոլորշին պատուհանին ապակիներուն վրայ ցնորական ձեւով կը սառի, այնպէս ալ երկաթագործին խորհուրդն իր դէմքին վրայ կը քարանար և երեսին փոթերուն մէջ կը կծկտէր :

* * *

Իվանձէլին սեղանին վրայի աշտանակը վառեց և գինիի փարջը տունը շինուած գարեջուրով մինչեւ բերանը լեցուց : Այս ըմպելիքը իր բարկութեամբը կըրան-հըրէի ամբողջ գիւղին մէջ միակ համբաւաւոր եւ բարկ գարեջուրն էր :

Նօտարը իր գրպանէն թղթերն ու կաղամարը հանեց եւ հանդիսաւոր ձեւերով երկու սիրահարներուն տարիքն ու թուականը նշանակելէ ետք, հարսին իբր օժիտ, արջառներու եւ ոչխարներու ամբողջ նախիր մը արձանագրեց :

Երբ պարտու պատշաճը գրեց լմնցուց, օրինական մեծ կընիքը իբրեւ արեւ պայմանագրութեան վրայ կնքեց : Երկրագործը ծերուկին վարձքը վճարելու համար իր կաշիէ քսակը հանեց եւ սեղանին վրայ հնչուն դրամով երեքպատիկը վճարեց :

Նօտարը ոտքի ելաւ, օրհնեց հարսն ու փեսան վեր վերացուց գինիին գաւաթը եւ անոնց կենացը խմեց : Եւ յետոյ իր շրթունքին վրայի կարմիր փրփուրը սրբելով սիգօրէն խոնարհեցաւ, եւ մնաք բարով ըսաւ ու հեռացաւ :

Երբ միւսները օճախին քով լռիկ մնչիկ նստած՝ կը մըտա-

մբտային, Իվանճէլին նարտը բերաւ դրաւ անոնց առջեւ որ խաղան : Մեր ծերուկները՝ ամէն յաջող դարձուածքի և ձախող շարժումի վրայ կը խնդային , կը խնդային երբ մէկը տէ՛տէ՛ կը հանէր կամ տէ՛տէ՛ մը կը կտրէր ու տեղը բաց կը թողար :

Նոյն ատեն , քիչ մը անդին , սիրահարները վերջալոյսի մթնշաղի ատեն , պատուհանին որմնածերպին վրայ նստած՝ իրարու հետ կը փոխախօսին : Կը տեսնէին լուսինը — սիրահարներու պատարագիչը — որ գունատ ծովուն եւ մարգին արծաթէ մուշին վրայէն ծագելով՝ կուգար , կուգար ու երկնքին վրայէն գողունի նայուածքներ կը նետէր : Անոնք՝ վերի անհուն ծաղկէ պուրակին լռիկ ու մէկիկ մէկիկ ծագած աստղերը կը դիտէին . աստղերը — հրեշտակներու forget-me-not (մի մոռնար դիս) երը — որ այդ անհուն բուրաստանին մէջ կը ծաղկէին :

* *

Այսպէս , իրիկուան ժամերն անուշ անուշ անցան : Իսկոյն զանգակատունէն գիւղին կրակ-մարը ժամը ինն հնչեց : Ան-միջպէս հիւրերը ոտքի ելան , մեկնեցան եւ տանը մէջ լուս-թիւնը տիրեց : Անոնք դրան սեմին վրայ կեցած՝ հրաժեշտի խօսքեր ըսին իրարու , բայց գիշերբարիներու ամենէն թըր-թըուունը եւ ողջերթներու ամենէն սիրալիրը Իվանճէլինն էր : Պսպ ու տղայ հեռացան . նէ դրան վրայ կեցած՝ նայուածքով անւնց կը հետեւէր , մինչեւ որ անոնց ոտնաձայները լռեցին եւ իր ակնարկները խաւարին մէջ կորսուեցան : Կորսուեցան անոնք , բայց դեռ Գարրիէլի բառերը իր սրտին մէջ տպաւորուած էին և զանոնք որչափ կը կրկնէր , այնչափ կ'ուրախանար :

Ետ դարձաւ , ծածկեց օճախին մէջի կրակները , որոնք բո-

լորտիքը կը լուսաւորէին ու իր հօրը ոտնաձայնը լսեց որ կաղնիէ սանդուղն ի վեր կ'ելլէր , ինքն ալ կամացուկ ու անձայն քայլերով անոր հետեւեցաւ : Ծրագ հունէր ձեռքը բայց իր գեղանի դէմքը լոյս մ'էր արդէն : Սանդուղն ի վեր լուսի բոլք մը կը շարժէր — լուսաւոր առարկայ մը — որ մոմին լոյսէն շատ աւելի պայծառ էր , եւ այդ Իվանճէլինի փայլուն դէմքն էր : Նէ սրահին մէջէն լռիկ մը անցաւ ու իր սենեակը մտաւ : Սենեակը պարզուկ էր . վարագոյրները ձերմակ էին եւ լայնկեկ ու բարձր էր հանգերձանոցը : Իվանճէլին իր ձեռքովը գործած բրդէ ու վուշէ կերպասները ծալած ու հոտաւէտ դարակներու վրայ շարած էր :

Այս կերպասները իր ամենէն թանկագին օժիտն էին , զոր իր ամուսնութեանը ատեն էրկանը նուէր պիտի տանէր : Այս օժիտը հօտէն ու նախիրէն աւելի պատուական էր , որովհետեւ տանտիրինոջ մը հանձարին ապացոյցն էր : Նէ շուտ մը մարեց ճրագը , որովհետեւ լուսնի մեղանոյշ եւ պայծառ ցուքերը պատուհանէն ներս կուգային ու սենեակը կը լուսաւորէին : Նէ մտազբաղ իր մահիճին վրայ ինկաւ . ինչպէս ովկէանի խռովայոյզ մակընթացը տեղատու յետեան առջեւ կ'ամառի կը հանդարտի , այսպէս իր կուսական սիրտն ալ , ուս-ճացած սիրտը քունի մոգիչ զորութեան տակ հանդարտիլ սկսաւ :

Ո՛հ , նէ գեղեցիկ էր , շատ գեղեցիկ էր , աչք պէտք էր որ զայն տեսնէր ու անոր գեղանի կազմուածքն եւ հրապուրիչ շարժուածքը դիտէր , տեսնէր անոր ձիւն-ձերմակ բոպիկ ոտքերը որոնք սենեակին փայլուն տախտակամածին վրայ կը կոխէին :

Նէ կը մտածէր եւ չէր խորհիր թէ վարը , իրմէ քիչ մը հեռուն , մրգապարտէզին ծառերուն մէջ , Գարրիէլ կեցած՝ իր շուքին ու ճրագի լոյսին կը սպասէր : Իր միտքը անոր խորհըր-

դովը կըզբաղէր եւ ատեն ատեն տարօրինակ զգացում մը իր հոգին կը ցնցէր: Չէր գիտեր թէ կենդանի մազնիսի մը դրական հոսանքը իր բացասականին կը խառնուէր եւ իր մը-տածումները կը մոլորցընէր: Իր սրտին մէջէն զգացում մը կ'անցնէր ու իր ետեւ շուք կը ձգէր. վտարուած ամպերն ալ լուսնի շողերը կը բռնէին. իրենց շարժուն շուքով սենեակին մէջ կը տարածուէին ու վայրկեան մը զայն կը մթընցընէին:

Նէ պատուհանին առջեւ ելաւ կայնեցաւ ու սկսաւ դուրս նայիլ: Բնութիւնն ալ իր սրտին չափ խորհրդաւոր էր. երկրնքի մէջ լոյս մը կար ու լուսով ներկուած ամպեր ալ, որոնք հեռուն ու մօտիկը ծառաստանին վրայ սեւ շուքեր կը ձգէին: Իր սիրտն ալ լոյս մ'ունէր, սիրոյ լոյսը, որ դեռ իր առաջին պլպլուքին մէջ էր, ցրուած խոկեր ալ կային հոն, այդ լուսով թաթխուած խոկերը որ իր սրտին խորշերուն վրայ սեւ շուքեր կը ձգէին:

Վեր նայեցաւ, տեսաւ որ Լուսինը ամպերու մութ ծալքերուն մէջէն դուրս կ'ելլէր, անոր կերպարանքը վտահար կնոջ մը դէմքը կը կրէր, վտահար կնոջ մը նմանէր որ գլուխը գոգնոցին մէջ առած՝ երկար լալէն ետքը, աչքերը վեր կը վերցնէ. ուռած, լալագին աչքերը կը վերցնէ ու տխուր նայուածքներ կը թափէ: Լուսինը դուրս ելաւ, աչքերը լալէն դեղնած էին ու աստղիկ մ'ալ անոր քայլափոխին կը հետեւէր, ինչպէս հեռուն, անապատին մէջ, Արրահամին վրանէն հեռու Իսմայէլը վտահար Հագարին կը հետեւէր:

Դ.

Հետեւեալ առտուն, արեւը՝ Կրան-Բրէյի գիւղակին վրայ զուարթօրէն կը ծագէր: Մինայի հովիտը՝ մեղմ ու անուշօղին մէջ սիրուն կերպով կը շողշողար, Մինայի հովիտը ուր նաւերը իրենց շարժուն շուքերով խարխախ ձգած էին: Գիւղը շատոնց արթնցած էր, մարդիկ կանուխ ելած էին ու աղմկալի աշխատութիւնը իր հարիւրաւոր ձեռքերով առաւօտեան ոսկեղէն դռները կը բազլտէր:

Ակադեան զուարթ գեղջուկները՝ իրենց առօրեայ հանդերձներն հագած՝ շրջակայ դաշտերէն, մերձակայ գիւղակներէն ու ագարակներէն Կրան-Բրէյ կուգային: Երիտասարդները, իրենց ուրախ կատակներով ու բերկրալի բարի-լոյսերովը, պայծառ օղը աւելի կը պայծառացնէին: անթիւ մարգերուն մէջէն, ուր դաշտավայրին վրայ սայլերու հետքերէն զատ շաւիղ չիկար, խումբ խումբ երիտասարդներ կուգային, իրարու կը միանային եւ կամ պողոտայէն կ'անցնէին կ'երթային:

Կէս օրէն շատ առաջ, գիւղին մէջ աշխատութեան բոլոր ձայները լռած էին, փողոցներուն մէջ այնչափ բազմութիւն կար որ եթէ ասեղ ձգէիր, վար չէր իյնար: Հոս հոն զուարթ խումբեր կ'երեւնային որոնք մրջաղները նստած կ'ըսէին, կը լսէին ու կը կատակէին: Այսպէս, կարծես Կրան-Բրէյի գիւղին մէջ մեծ խնճոյք մը կար: Ամէն տուն պանդոկ մը դարձած էր ուր մտնող ելողը յայտնի չէր ըլլար: Տանտէրները կ'ողջագուրէին, կը մեծարէին իրենց հիւրերը և կը ստիպէին որ ուտեն, խմեն ու ետքը երթան: Վասն զի այս պարզուկ ժողովուրդը եղբայրաբար կ'ապրէր, ամէն բան հասարակաց կը նկատէր եւ ինչ որ մէկն ունէր, միւսինն ալ էր:

Բայց Պէնէտիքթի յարկին տակ հիւրասիրութիւնը շատ մեծ էր: Հոն գեղեցիկ սեղան մը դրուած էր ու գեղանի Իվանճէլին զայն աւելի կը գեղեցկացընէր: Նէ իր հօրը հիւրերուն մէջ նստած՝ կը խօսէր ու կը խնդար, իր գէմքը ժպտուն ու փայլուն էր, և իր կարմրորակ չրթներէն ուրախութեան եւ ողջեկի բառերը նուշուշաքարի պէս կը թափէին: Գինին եւ գարեջուրին փարչերը քովն էին, ինք կը լեցընէր կարմիր գինին, բայց իր այտերը այդ գինիէն կարմիր էին եւ երբ փրփրալի գաւաթը օրհնելով՝ հիւրերուն կուտար, անոնք գինիով այնքան չէին զուարթանար որքան իր օրհնէքովը:

* * *

Բաց երկինքին տակ, մրգապարտիզին անուշահոտ օղին մէջ եւ ոսկեղէն պտուղներէ մերկացած ծառերուն տակ դրուած էր նշանտուքի սեղանը: Իվանճէլինի նշանտուքին եւ խնճոյքին սեղանն էր ան: Հոն, կամարամուտին շուքին մէջ քահանան ու նօտարը տեղաւորուած էին, հոն կը նստէին Պէնէտիքթն ու հաստարագուկ Պասիլը և անոնցմէ թիչ մը անդին մեղուի փեթակներուն և մայրիներուն քով նստած էր սրնգահար Միքայէլը:

Ինչպէս կրակարանին մէջի թեթեւ մոխիրը փչելէդ ետքը կրակը կը ցոլայ, այնպէս ալ, երբ սրնգահարին ձիւն-ձերմակ մազերը հովին առջեւ կը ծփային եւ երբ լոյսն ու ստուերը տերեւներուն մէջէն փոփոխակի անոնց վրայ կը խաղային, անոր զուարթ դէմքը կը փայլէր: Ծերուկը բերկութեամբ մը իր սրինգին դողդոջ ձայնովը *Tous les Bourgeois de Chartres* եւ *Le Carillon de Dunkerque* կ'երգէր և ուրախութեամբ մը իր երսանկներովը երգին չափը կը կուտար: Մրգապարտէզին ծառերուն տակ ու մարգագետինը ա-

ռաջնորդող շաւիղն ի վեր, ծերերը, երիտասարդները եւ պզտիկներն ալ անոնց հետ գրկախառն, զուարթօքէն կը պարէին: Պարող աղջիկներու էն գեղանին Պէնէտիքթի դուստրը Իվանճէլինն էր, երիտասարդներու էն ազնիւը երկաթագործ Պասիլին տղան Գարրիէն էր:

* * *

Այսպէս, զուարթութեամբ անցաւ առաւօտը: Յանկարծ զանգակը աշտարակէն թաւ ձայնով մը հնչեց ու մարգերուն վրայ թմբուկին ձայնը լսուեցաւ: Մարդիկ վաղուց արդէն եկեղեցին լեցուած էին. ու կիներն ալ դուրսը՝ եկեղեցիին բակին մէջ՝ անհամբեր կը սպասէին: Կիները գերեզմաններու քով կանգնած, անտառին մշտադալար կանաչներէն ու աշնան դեղնորակ տերեւներէն ծաղկէ պսակներ կը հիւսէին ու անոնց զլխաքարերուն վրայ կը կախէին:

Իսկոյն ոտսիկանները նաւերէն դուրս ելան, կիներու մէջէն խորխոր մը քալելով, նուիրական սրահը մտան: Գմբէթն ու ձեղունը անոնց պղնձէ թմբուկներուն բամբ եւ բարձր գըմպըռտուքը կրկնեցին, կամարն ու սրահը վայրկեան մը միայն արձագանգեցին ու լեռեցին: Անմիջապէս եկեղեցիին ահագին դուռը փակուեցաւ եւ ամբոխը լռիկ մնջիկ դիւրներու կամքին կը սպասէր:

Ան ատեն, հրամատարը խորանին սանդխամատին վրայ կայնեցաւ, իր ձեռքը բռնած կնքուած հրամանագիրը ժողովուրդին ցուցուց եւ ըսաւ: «Դուք, ո՛վ Ակադեման գեղջուկներ, դուք նորին վեհափառութեան հրամանովն է որ հոս ժողովուած էք: Գիտէք արդէն թէ նա ինչ շնորհներ ըրած է եւ ի՛նչ հայրական դուրթ ու կարեկցութիւն ցուցած է ձեզի՞ր բայց, է՛, խորհեցէք մէյ մը թէ դուք ի՞նչպէս փոխարինած էք այդ սէրը եւ ի՛նչ երախտեքով պատասխանած էք անոր: Ձեր խղճին կը դիմեմ, թո՛ղ ձեր սրտերը վիայեն:

Գիտեմ թէ այն պաշտօնը, որ ինձի յանձնուած է ձեզի հաղորդելու, գիտեմ, այո՛ գիտեմ թէ ձեզի համար շատ կակածալի է, ինչպէս նաեւ ինձի համար ալ շատ վշտալի է, բայց քանի որ իմ պարտքս է, ես պէտք է որ խոնարհիմ ու հնազանդիմ անոր եւ ձեզ յայանեմ մեր վեհապետին կամքը:

Ահա՛ այս է անոր բարձրագոյն հրամանը թէ ձեր բոլոր երկիրը, արտերն ու բնակարանները, արջառններն ու ոչխարները յարքունիս գրաւուած են եւ դուք այս գաւառէն ուրիշ երկիր երթալու էք: Տէրը տա՛յ որ հոն խաղաղ, երջանիկ ու հաւատարիմ հպատակներ ըլլաք: Ահա դուք բանտարկուած էք եւ այս վայրկեանէն ձեզ գերի կը ճանչնամ:

Ժողովուրդը սարսափեցաւ, իր բոլոր յոյսերն ու երազները անձկութեան մէջ մարեցան: Ինչպէս ամրան ջինջ ու պայծառ երկինքէ մը ետքը, երբ մէկէն փոթորիկ մը կը փրթի, կայծակները կը շռուաչեն եւ կարկուտի տարափը դաշտի հունձքը կը զարնէ, պատուհանները կը կոտրտէ, տանիքներուն ծածկերդը (քէվէչէ) կը ցանցնէ, պարտէզներուն պտուղները գետին կը սիւռէ ու նախիրը բառաչելով տուն կը վազէ, երկրագործը իր աշխատանքին փճացումը տեսնելով ձեռքերը ծունկերուն կը զարնէ, ա՛խ ու վախ կ'ընէ. այնպէս ալ Ակադեան պարզուկ գեղջուկները, երբ այդ դատավճիռը լսեցին, յուսահատութեան ճիչ մը արձակեցին, շուարած մնացին ու չէին գիտեր ի՞նչ ընեն: Անխօս զարմացումով վայրկեան մը լսեցին ու իրենց սրտի բաբախումը լսեցին: Յետոյ կակիծի եւ զայրոյթի ողորմելի ճիչ մը բարձրացաւ. բարձրացաւ, ուռձացաւ եւ մեծ աղմուկ մը եղաւ: Ամբողջ խուժանը մէկ զսպանակէ շարժած՝ ոտք ելաւ ու աւազեղրին վերայ քալող կատաղի եւ փրփրաբաշ արկներու նման, դէպի գուռը վազեցին. բայց դուռը գոց էր ու ի՛գուր էր փախուստի ամէն յոյս: Ինչպէս կոհակները իրենց վայրի բաղխումովը

կը ջաթջախեն ու փրփուրներով կը մտնին, այնպէս ալ գեղջուկներուն ամբակուռ սրտերը այդ յուսահատ բաղխումէն կանացի լաց ու ողբով փլան:

Այն տունը որ աղօթք ու սաղմոս միայն արձագանգած էր, նա մորմոքով ու սուգով լեցուեցաւ: Այն սրտերը՝ որ մեղեդիներու արիքին վրայէն աղօթքի թեւերով վեր կ'երթային, այն սրտեր հիմա կոտրտած ու փլած վար կը գլուխէին:

Յանկարծ ձեռք մը ամբոխին գլխէն վեր բարձրացաւ, երկաթագործին ձեռքն էր որ աղմկալի խուժանին վրայ կը բարձրանար: Անոր դէմքը հրայրբով մոլեգնած ու կասկարմիր կտրած էր: Նա գայրոյթով մը գոչեց.

— «Կործանին անգղիացի բռնաւորները, գետինն անցնին անոնք, մենք երբեք հնազանդութեան հաւատերդու մը ըրած չենք. մա՛հ այս օտար զինուորներուն որ եկած են մեր տուները, հունձքը եւ արջառնները յափշտակել:»

Դեռ պիտի խօսէր, բայց զինուոր մը ապտակ մը զարկաւ բերնին եւ զինքը սալայատակին վրայ գլտորեց:

* * *

Մէկէն, ահարկու կռիւ մը փրթաւ: Բայց աղմկալի կռուին առեն, դասին դուռը բացուեցաւ ու Հայր Ֆէլիսան լուրջ կերպարանքով մը խորանին սանդղամատին վրայ կայնեցաւ: Ձեռքը վերցուց, շարժում մ'ըրաւ, խռովայոյզ ամբոխը լռեցուց եւ իր սիրելի ժողովուրդին խօսիլ ուղեց: Իր ձայնը խոր ու վսեմ էր, չափուած ու փսուր էին իր շեշտերը: Ինչպէս զարթուցիչ ժամացոյցին աղմկալի որոտքէն ետքը, դրբաւորները յստակ ու որոշ կը լուսին, այնպէս ալ որոշ եւ մեկին էին տէրաէրին բառերը. անոնք քիչ մը դողդոջ ու քիչ մ'ալ յուսահատ էին:

— «Ի՞նչ կ'ընէք զաւակներս, աս ի՞նչ խենդութիւն է

որ կ'ընէք: 40 տարի ձեր մէջ աշխատեցայ, քառասուն տարի մազերս ձեր մէջ ձերմկցուցի, ոչ թէ խօսքով այլ գործքով ձեզի սորվեցուցի Աւետարանին «Զիրար Սիրեցէք» մեծ վարդապետութիւնը: Ա՞ս է իմ աշխատանքիս, տքնութեանս, ծովիս ու աղօթքիս արդիւնքը: Այսչափ շո՛ւտ մոռցաք ներողութեան ու սիրոյ բարձր դասերը:

Գիտէ՞ք, այս տունը խաղաղութեան Իշխանին տունն է եւ դուք վայրագ գործերով, ատելութեամբ լեցուն սրտերով զայն պիտի պղծէ՞ք: Ահա տեսէ՛ք, հոն է խաչեալ Փրկիչը, խաչին վրայէն ձեզի կը նայի: Տեսէ՛ք, այդ նայուածքները համակ սրբութիւն, հեզութիւն ու գորով են: Տեսէ՛ք, ի՞նչպէս իր աչքերը վեր կը վերցընէ, մտիկ ըրէ՛ք, ի՞նչպէս իր նուազկոտ շրթունքները «Ո՛վ Հայր, ներէ ասոնց» կը կրկնեն: Մենք ալ նոյն աղօթքը կրկնենք, մենք ալ կրկնենք երբ ամբարիշտը մեր վրայ կը յարձակի. նոյն աղօթքը հիմա կրկնենք եւ ըսենք «Ո՛վ Հայր, ներէ՛ ասոնց»:

Կարձ՛ բայց աղքու էին իր խօսքերը: Այս կշտամբանքը իր ժողովուրդին սրտին վրայ խոր տպաւորութեամբ եւ անմիջապէս խռովայոյզ կռիւին՝ ապաշխարանքի հեծեծանքը յաջորդեց: Անգամ մ'ալ այդ ջախջախութեամբ սրտերը վեր բարձրացան եւ կրկնեցին. — Ո՛վ Հայր, ներէ՛ ասոնց:

* *

Իրիկուան պաշտամունքը սկսաւ: Մոմերը խորանին մէջ կը վառէին, տխուր ու դողդոջ էր տէրտէրին ձայնը: Նա օրհներգ ու սաղմոս կը կարդար, կ'աղօթէր, իսկ ժողովուրդը ոչ միայն չրթունքով, այլ սրտով ալ իրեն կը հետեւէին: Անոնք միաբերան «Ողջոյն քեզ, Մարիամ»ը երգեցին ու երկրպագեցին: Իրենց հոգին պաշտամունքի պակուցումովն ու յափշտակութեամբը հմայուած էր: Այս պակուցումի սուրբ

վայրկեաններուն մէջ, իրենց սիրտը աղօթքի թեւերով Եղիայի նման երկինք ելաւ:

* *

Սաղայն գոյժը գիւղին մէջ լսուած էր, կիներն ու տղաքը տունէ տուն կը թափառէին, կուլային ու կ'ողբային: Իվանձէլին երկար ատեն իր հօրը դրան վրայ կեցած՝ իր հօրն ու Գարրիէլին գալստեանը կը սպասէր: Նէ սեմին վրայ կայնած, աջ ձեռքը ճակտին վրայ դրած՝ կը սպասէր: Ձեռքը ճակտին վրայ դրած՝ անձկոտ կը նայէր, զի արեւը աչքը կ'այրէր, գիւղին փողոցները կը լուսաւորէր, ծածքերդերը կ'ոսկեզօծէր եւ պատուհանները կը բոցավառէր:

Խնձոյթի սեղանն ու սպասները հոն էին, սպիտակ ծածկոց մը փռուած էր անոնց վրայ, հոն էին հացերն ու վայրի ծաղիկներէ ժողվուած անուշահոտ մեղրը, հոն էր թարմ պանիրն ու գինիին կթղան եւ հոն՝ սեղանին գլուխը՝ կը կենար երկրագործին բազկաթոռը: Նէ՛ հոս իր հօրը դրան առջեւ կեցած՝ կը սպասէր ու անդին արեւը երկար շուքեր կը ձգէր ընդարձակ ու կանաչադարդ մարգին վրայ: Ո՛հ, այդ շուքերէն աւելի երկար ու աւելի մթին ստուերներ տարածուած էին իր սրտին վրայ: Մարգագետինը իր անուշահոտ բոյրը երկինքն ի վեր կը շրկէր, նէ ալ բարեսիրութեան, հեզութեան, սիրոյ, յոյսի համբերութեան ու ներողութեան խունկը ծրարեց անոր հետ:

Երբ եկեղեցիին տխուր գմբէթէն մեղեդիներ կը բարձրանային ու խորանին մէջ մոմերը կը սպառէին, երբ բոյն դարձող թռչնիկը դովաբանութեան միմունջը կ'արձակէր, ինք ալ այդ նուիրական ժամունք եւ կապոյտ տաճարին մէջ անգիտակցօրէն իր սիրտը բոլոր յոյսերովը մէկտեղ իբր ողջակէզ կը պատարագէր:

Այդ խորհրդաւոր վայրկեանէն ետքը, մոռցաւ իր վիշտն ու անձը, սկսաւ գիւղին մէջ թափառիլ եւ վշտահար կիները իր նայուածքներովն ու սիրալիւր խօսքերովը մխիթարել։ Զանոնք կը մխիթարէր որոնք հոգերէ հալ ու մաշ եղած, իրենց զաւակներուն սէրէն ստիպեալ, մթնշաղ դաշտերէն յամեցող քայլերով տուն կը դառնային։ Անոնք տուն կուգային։ Անոնք տուն կուգային իրենց վերաւոր սրտին շարունակը պարպելու, տուն կուգային յարդառիքին տակ իրենց վշտերը լալու։

Ի վանճէլին մէյ մը հոս կը վազէր, մէյ մը հոն, հոս մը խիթարական խօսք մը կ'ըսէր, հոն սիրալիւր համակրութիւն մը կը ցուցնէր ու երբ իր բառերը վշտահար սրտի մը առջեւ կը փշրէին, երբ իր համակրալի խօսքերը քար կտրած սրտի մը առջեւ կը ջախջախուէին, իր տխուր ու կարեկից նայուածքները օգնութեան կը փութային եւ գործը գլուխ կը հանէին։ Երբ նէ հոս հոն կը թափառէր, կարմիր արեւը Սինայէն իջնող մարգարէին նման, իր դէմքը օսկեղէն գոլորշիով ծածկած՝ մարը կը մտնէր և Անճէլիւսը գիւղին մէջ անոյշ կը հնչէր։

* * *

Իրիկունը՝ մթաստուերին մէջ շուք մը կը շարժէր, Ի վանճէլին շուքն էր որ եկեղեցւոյ բակին մէջ կ'երեւնար։ Ժամուն մէջ կատարեալ լուութիւն կար, լուած էին ամէնը։ Ի զուր նէ դռներուն եւ պատուհաններուն առջեւ կը կայնէր ու կ'ունկնդրէր, ի զուր, ձայնի մը, փափսուքի մը և հրեշտակի մը կը սպասէր։ Ոչ ձայն կար եւ ոչ ալ փափսուք մը կը լսուէր։ Ա՛լ չկրցաւ համբերել, զգացումները զինքը յաղթահարեցին, նէ թրթռուն ձայնով մը «Գարբիէ՛ր» պոռաց պոռաց բայց ձայն մը չլսուեցաւ, մեռելներու տապալանները պատասխան չտուին, ոչ ալ կենդանիներու զերեզմանէն ձայն մը եկաւ, այդ նուիրական շիրիմը աւելի մթաստուեր եւ աւելի լուռ

էր։ Զայնին ալիքները երկարեցան, լայնցան բայց արձագանգ մը իսկ չդարձուցին։ Վեր նայեցաւ, լուռ երկինքին նայեցաւ եւ աստղերը լուսաւորեցին իր արցունքոտ նայուածքները։ Նէ յուսահատ սրտով կամացուկ մը իր հօրը անտէր տունը դարձաւ։

Օճախին կրակը մարելու վրայ էր, ձեռք մը դպած չէր սեղանին, բոլոր սենեակները դատարկ ու տխուր էին եւ կարծես վախի ցնորքներով լեցուած էին անոնք։ Երբ սանդուխէն կիջնէր կամ սենեակին մէջ կը քալէր, երբ պատերն ու ձեղունը իր ոտնաձայնը կ'արձագանգէին, կը սոսկար։

Այդ իրիկունն իր աչքերը քուն չմտաւ, թարթիչները իրար չգրկեցին եւ նէ անյօդ ու անկապ մտածումներու մէջ կը չարչարուէր։

Ի իշերը կէս եղած և մութը սաստկացած էր, երբ իր մտածումներէն սխափեցաւ, տեսաւ որ դուրսը անձրեւ կուգար եւ լսեց անոր շրփըռտուքը որ ժանտաթզենիին թոռմած տերեւները կը խըչըրցունէր։ Տեսաւ կայծակը որ սըրարչաւ կը փայլատակէր, արձագանգող որոտումին գոռումը, որ իրեն կ'ըսէր թէ Աստուած երկինքն է ու իր ստեղծած աշխարհը կը կառավարէ։

Ի սկոյն հօտարին պատմած պատմութիւնը միտքն ինկաւ. յիշեց որբ աղջիկը, յիշեց երկնի արդարութեան վրայ լսած խօսքերը ու իր վրդոված սիրտը ամոքեց։ Հանդարտեցաւ խռովայող ու դեղը, ու նէ խաղաղիկ մը մինչեւ առտու քնացաւ։

Ի վանճէլին մէջ շուք մը կը շարժէր, Ի վանճէլին շուքն էր որ եկեղեցւոյ բակին մէջ կ'երեւնար։ Ժամուն մէջ կատարեալ լուութիւն կար, լուած էին ամէնը։ Ի զուր նէ դռներուն եւ պատուհաններուն առջեւ կը կայնէր ու կ'ունկնդրէր, ի զուր, ձայնի մը, փափսուքի մը և հրեշտակի մը կը սպասէր։ Ոչ ձայն կար եւ ոչ ալ փափսուք մը կը լսուէր։ Ա՛լ չկրցաւ համբերել, զգացումները զինքը յաղթահարեցին, նէ թրթռուն ձայնով մը «Գարբիէ՛ր» պոռաց պոռաց բայց ձայն մը չլսուեցաւ, մեռելներու տապալանները պատասխան չտուին, ոչ ալ կենդանիներու զերեզմանէն ձայն մը եկաւ, այդ նուիրական շիրիմը աւելի մթաստուեր եւ աւելի լուռ

Ե

Այդ օրէն ի վեր, արեւը չորս անգամ ծագած ու մարած էր ու ահա հինգերորդ օրն էր։ Առտուն կանուխ արեւը բակին մէջ քնացող օրիորդներուն (հաւերուն) կը կանչէր որ արթննան։ Ակադեան գեղջուկները մերձակայ գիւղերէն ու ագարակներէն կ'ելլէին եւ դեղնորակ արտերուն վրայէն սգալի թափորով մը ծովեզրը կուգային։ Կուգային եւ իրենց հետ տնական գոյքերով լեցուած ահագին սայլեր կը վարէին։

Անոնք անտառին մէջ ու ճամբուն մանուածոյ ոլորտքը մտնելէ առաջ, կը կենային եւ ետ դառնալով կը նայէին որ անգամ մ'ալ տեսնեն այն սիրելի բնակարանները որոնք ա'լ յաւիտեան իրենցը պիտի չըլլային։ Իրենց քովն ի վեր պըզտիկ տղաքը կը վազէին ու եզները յառաջ կը վարէին։ Այս սիրուն պզտիկները իրենց փոքրիկ ձեռքերուն մէջ քանի մը խաղալիկ առնել մոռցած չէին։

* *

Այսպէս, այս կիները Կասիէրոյի խորը կ'աճապարէին ուր նաւերը դեռ խարխիս վերցուցած չէին։ Հոն, ծովեզրին վերայ, գեղջուկներուն կահ կարասիքը դիզուած էր, այդ գոյքերը խառնափնթոր դէզերով խռնուած էին։

Ամբողջ օրը, մակոյկները՝ աւազեզրին վրայի գոյքերը նաւ կը փոխադրէին ու ամբողջ օրը, սայլերը գիւղէն ծովեզրը կուգային։

Կէս օրէն ետքը շատ ո՛ւշ, ա'լ երբ արեւը մարելու մօտ էր, եկեղեցիին բակէն թմբուկին ձայնը լսուեցաւ։ Խսկոյն կիներն ու տղաքը հոն վազեցին։ Մէկէն, եկեղեցիին դուռը բացուեցաւ, դուրս ելան ոստիկաններն ու երկար ատեն բանտուած՝ այլ համբերատար Ակադեան գեղջուկներն անոնց հետեւեցան։

Գեղջուկները դողդոջ չըթուներով կ'երգէին՝ եկեղեցիէն դուրս ելած կիներու եւ աղջիկներու մէջէն ծովեզրը դիմելով։ Կ'երգէին ինչպէս պանդուխտները իրենց վիշտը մոռնալու համար կ'երգեն երբ իրենց հայրենիքն ու պապենական օճախը թողած՝ հեռաւոր հորիզոններու մէջ բաղդ փընտըռել կ'երթան։

Պատանիները առջեւէն կ'երթային, ծերերը անոնց ետեւէն կուգային, իսկ երիտասարդները միաձայն ու դողդոջ չըթուներով մեղեդիներ կ'երգէին։

« Ով Փրկչին նուիրական սիրտը, ով անսպառելի աղբիւր, այսօր մեր սրտերը զօրութեամբ, հլութեամբ ու համբերութեամբ զօրացուր »։

Մինչ անոնք երգելով կը յառաջանային, ճամբուն քով կայնող կիները՝ իրենց ձայներովը՝ անոնց հետ մէկտեղ այդ նուիրական Սաղմոսը երգեցին եւ վերը, օդին մէջ խաղցող թռչուններն իրենց երգը այս հոգեհոգեզին խառնեցին եւ երգերու այս միացումը խորանին ընդունելի խունկի մը պէս կապոյտն ի վեր ելաւ։

* * *

Ի վանճէլին կէս ճամբան կեցած էր, վիշտը զինք յաղթահարած չէր, տառապանքի ժամուն մէջ նէ զօրաւոր էր։ Հոն, հանդարտ ու տխուր կանգնած՝ սպասեց, մինչեւ որ թափորը իրեն մօտեցաւ։ Նէ իր աչքերը անոնց վրայ պտըտցուց ու փնտռածը գտաւ։ Նէ՛ Գաբրիէլին յուզումէ տժգունած դէմքը տեսաւ, իր աչքերը արտասուքով լեցուեցան ու փութկոտ քայլերով զայն դիմաւորելու վազեց։ Անոր ձեռքը բռնեց ու իր գլուխը անոր ուսին վրայ դրաւ ու ըսաւ, « Ուրախ եղի՛ր, Գաբրիէլ, եթէ իրաւ մենք զիրար կը սիրենք, կեանքի մէջ ինչ դժբաղդութիւն ալ որ պատահի, մեզ պիտի չկրնայ փասել »։

Այս խօսքերն ըսաւ ու ժպտեցաւ, բայց մէկէն կայնեցաւ, տեսնելով որ իր հայրը կամաց կամաց կուզար:

Աւաղ, որչափ փոխուած էր ծերուկին դէմքը, անոր երեսին փայլը մարած ու աչքերուն հուրը անհետացած էր: Անոր ոտքերը ծանր կը շարժէին, զի իր կուրծքը ծանրագոյն սրտի մը բեռը կը կրէր, զի իր ոտքերը տառապող սրտի մը ծանրութեան տակ կը կքէին: Նէ երբ իր հօր այս վիճակը տեսաւ, քովը վազեց, ժպտով ու հառաչանքով անոր վիզը փառեցաւ, սիրալիր խօսքեր ըսաւ, բայց ի զո՛ւր էին ատոնք ամէնը: Ա՛լ մխիթարանքի խօսքերն անոր չէին ազդեր. ա՛լ հառաչանքներն ու տխուր նայուածքները չէին կրնար այդ քարացած սիրտը քրքրցնել:

Ահա այս սգալի թափօրը կասկէրոյի խորը կ'երթար:

* *

Երբ ծովեզրը հասան, անկարգութիւն մը, աղմուկ մը ու նաւարկելու տարօրինակ գրգռում մը տիրեց: Ամէն բան չփոթութեան մէջ ինկաւ, նաւակները արագ արագ կը բանէին, զինուորները բռնածնին մակոյկներուն մէջ կը դնէին, այնպէս որ կլիններն իրենց էրիկներէն զատուեցան ու տարուեցան և մայրերը շատ ուշ տեսան թէ, իրենց զուակները ծովեզրին վրայ մնացած են, անոնք մոլեգին սւ սրտառուչ կերպով ձեռքերնին անոնց երկնցուցին. բայց ա՛լ ուշ էր: Պասիլն ու Գարրիէլը իրարմէ բաժնուած ու տարբեր նաւու մը մէջ էին. իսկ Ռիվանձէլին յուսահատ ու գունատ՝ ծովեզրին վրայ իր հօրը քով կանգնած էր:

Դեռ գործը կէս եղած չէր, երբ արեւը մայրը մտաւ, վերջապոյտը աղօտեցաւ, մութը տիրեց և բարձրացած ովկէսնը աճապարանքով ծովեզրէն քաշուեցաւ գնաց: Աւազեզրը ալիքներէն վտարուած անտէր ապրանքներով, լուերով եւ սրպլուկ ծովասեզերով ծածկուեցաւ:

Ծովեզրէն քիչ մը անդին Ակադեան անտուն գեղջուկները գնչուներու նման, սայլերուն և գոյքերու դէզերուն մէջ գիշերելու նստան: Փախչիլն անկարելի էր, զի անհուն ծովը՝ մութ ու անդնդային՝ իրենց առջեւ կը տարածուէր ու իրենց ետեւ գիշերապահ զինուորին զէնքերուն շաչիւնը կը լսուէր: Ալէկոճող ովկէսնը մինչեւ իր վերջին խոռոչները նահանջեց, աւազեզրին խիճերն ու քարերը գլտորելով ետեւն ի վար տարաւ և նաւաստիներն ու նաւակները եզերքին վրայ թողուց:

Փանի որ գիշերը կը յառաջանար, նախիրն ու հօտը արօտներէն տուն կը դառնային: Որնաւ ու հանդարտ օդը անոնց ստինքներուն կաթնաբոյր հոտովը լեցուած էր: Անոնք ագարակներու բակերուն մէջ կեցած, կը բառայէին, կը մայչէին եւ երկա՛ր երկա՛ր կը սպասէին որ զիրենք խնամողները գան: Ի զո՛ւր պէրուորներուն կը սպասէին որ անոնց ձեռքերը կաթով լեցուն երեսնց ստինքները քամէին: Լուսթիւն կը տիրէր փողոցներուն մէջ, անձէլուսը եկեղեցիին աշտարակէն չէր հնչեր, բլսերիկներէն մուխ չէր բարձրանար ու ոչ ալ պատուհաններէն ճրագներու լոյսը կը ցոլար:

* *

Բայց նոյն միջոցին, անտուն գեղջուկները, փոթորկին՝ ալիքներուն վրայէն բերած ու աւազեզրին վրայ ցանցնած փայտերը ժողվելով՝ մէկ մէկ կրակ վառեցին: Այդ կրակին բողբոջքը մթաստուեր ու տխուր կերպարանքներ կային, կիներու եւ մարդոց ձայնին հետ մանուկներու ճըլճուտուքն կը լսուէր:

Մալթայի ծովեզրին վրայ թափառող նաւաբեկ Պօղոսին նման, գիւղին հաւատարիմ քահանան, մէկ խարոյկէն մլուսին քով կ'երթար, ինչպէս երբեմն իր թեմին մէջ ծուխէ ծուխ (օճախէ-օճախ), կ'երթար ու վտացեալները կը մխիթարէր:

Մինչ այսպէս կը պտըտէր, հասաւ հոն ուր ի վանճէլին իր հօրը քով նստած էր: Տէրտէրը՝ սլալացող կրակին լոյսով՝ ծերուկին թորշոմած ու տժգոյն դէմքը տեսաւ ուր խորհուրդ չիկար եւ յուզում մը զայն չէր ոգեւորեր: Նա կը նայէր ու չէր տեսներ, սիրտը կը տրոփէր, բայց հոն կեանք չի կար: Ծերուկը սլաքները կոտրած ժամացոյցի մը կը նմանէր:

Ի զո՛ւր ի վանճէլին իր սիրաւոր բառերովն ու գորովալի խօսքերովը զայն զուարթացընել կը ջանար: Ի զո՛ւր անոր կերակուր կուտար, ծերունիին շրթունքները կը պուրած էին: Ոչ կը շարժէր, ոչ կը խօսէր, ոչ կը լսէր, այլ դատարկ աչքերով պիչ պիչ կրակին կը նայէր:

— Պէնէտի՛քթ, ըսաւ քահանան իր սիրաւոր եղանակովը: Ուզեց աւելի խօսիլ, բայց իր սիրտը շատ լեցուած էր, բառ չգտաւ որ շարունակէր, զի ինչպէս բեւեռային հովին առջեւ քիւերէն կաթկթող ջուրը կը սառի, այնպէս ալ շեշտերը իր շրթունքին վրայ սառեցան:

Քահանան վշտի այս ահարկու պատկերէն ու ողորմելի տեսարանէն այնքան յուզուեցաւ որ լեզուակեցաւ մնաց: Մեղմով մը իր ձեռքը ի վանճէլինի գլխուն վրայ դրաւ ու արտասուալի աչքերով վեր նայեցաւ. լուս՝ լոյսերուն նայեցաւ որոնք իրենց յաւիտենական շաւիղին մէջ կը շարժէին առանց գորովի կանարկ մը ձգելու մահկանացուներուն վրայ, որոնք վարը տառապանքի մէջ կը գալարէին: Լոյսերուն նայեցաւ որոնք երէկուան ու առջի օրուան պէս ուրախ էին, լոյս կը սփռէին՝ առանց համակրանքի արցունք մը թափելու մարդերուն վրայ որոնք վշտերու մէջ կը տապկուէին:

Քահանան այդ խորհրդաւոր նայուածքներով լռիկ պատարագելէ ետք, վար առաւ աչքերը, ի վանճէլինի քով նստաւ ու երկուքը կուռ կուշտ լացին:

* *

Յանկարծ, հարաւէն լոյս մը փրթաւ, աշնան արեւագոյն լուսնին նման որ երկինքի բիւրեղէ պատն ի վեր կ'ելլէ ու հորիզոնին վրայէն իր տիտանեան հարիւրաւոր բազուկները լեռներուն ու մարգերուն վրայ կը տարածէ և շուքերը իրարու վրայ կը բարդէ. որ ովկէանի ահաւոր կուրծքը արբարով կը շարժէ և անոր փրփրալի կոհակները արծաթ լուսով կը շաղէ:

Արեւնագոյն լոյս մը փրթաւ ու սկսաւ գիւղին տանիքներուն վրայ աւելի ու աւելի տարածուիլ: Այդ լոյսը կը բոցավառէր ու երկինքին, ծովուն եւ խարոսած նաւերուն վրայ կը փայլէր: Կրան-Բրէի գիւղին յարդառիքներէն մուխի հսկայ սիւններ կը բարձրանային, որոնց սեւ ծալքերուն եւ գանգուրներուն մէջ մխրճող բոցի ժայթքումները խարոյկի կասկարային վրայ դողդղացող նահատակի մը ձեռքերուն նման մէյ մը վեր կը բարձրանային և մէյ մը վար կ'իջնային:

Հովը խանձող փայտերն ու տանիքներու ցիւերը կը վերցընէր, զանոնք կը պտուտէր ու երկինքէն կրակ կը մաղէր, հարիւրաւոր տանիքներուն վրայէն բոցախառն ծուխ մը կը բարձրանար: Ծովեզրին վրայ գիշերող մարդերը և նաւին մէջ բանտուած գեղջուկները սարսափով տեսան այս բանը, քիչ մը ատեն անխօս կեցան. շրթունքնին խածին եւ մէկէն կսկծալի անձկութեամբ պոռացին՝

— Կրան-Բրէի չքնաղ գիւղին մէջ ա՛լ պիտի չտեսնենք մեր տուները »:

Աքաղաղները բակին մէջէն բարձրաձայն կանչեցին, կարծեցին թէ արշալոյսը ծագած է, իրկուան զեփուռը շունբուռ հաշիւնն ալ բերաւ: Յանկարծ ծովեզրեքէն սարսափի աղաղակ մը բարձրացաւ, ձիերը իրենց ոտնակապերը և գոմէշներն իրենց փողկապերը կտրտած՝ վայրաչունչ ու մոլեգնած կերպով մը ախոռներէն ու գոմերէն դուրս, դէպ ի

մարգագետին կը վազէին: Սոսկումի աղաղակ մը բարձրացաւ որով նմանը, նէպրասքան շրջագծող անտառներուն ու մարգերուն մէջ թափառող վաչկատունը միայն գիտէ, որ իր անուշ քունէն սարսափահար՝ ոտքի կ'ելլէ, երբ վայրի ձիերն ու բառաշող ցուլերու խումբերը մորկի նման գետը ջուր խմել կը վազեն:

* * *

Անխօս քահանան ու աղջիկը այս ահաւոր տեսարանէն յաղթահարուած, սոսկալի տեսիլին կը յառէին: Կը տեսնէին բոցերուն նախծիրը, կը տեսնէին որ արհաւիրքը գիւղը իր բազկաց մէջ առած հրոյ ճարակ կը դարձընէր: Անոնք գլուխնին դարձուցին իրենց լուռ ընկերոջ խօսելու համար: Ո՛հ ի՞նչ տեսնեն, ծերուկը իր նստարանէն վար գլորած և ծովեզրին վրայ տարածուած էր. անշարժ էր այն կերպարանքը եւ հոգին ալ իրմէ յաւիտեան բաժնուած էր:

Քահանան կամացուկ մը ծերուկին անշունչ գլուխը վերցուց և օրիորդն անոր քով ծնրադրեց ու սարսափի գալարումներով լացաւ: Նէ գլուխը իր հօրը կուրծքին վրայ դրաւ ու մարեցաւ: Երկար ժամեր մոռացումի անուրջներու մէջ ընկղմեցաւ, երկար ժամեր իր կսկծալի սիրտը հօրը անշարժ կուրծքին վրայ գամած քնացաւ: Երբ վշտի յափշտակութենէն արթնցաւ, իր շուրջը բոլորած մեծ բազմութիւն մը տեսաւ, տեսաւ բարեկամներու տխուր դէմքեր որոնք ողորմելի նայուածքներ կը ձգէին իր վրայ: Անոնց աչքերը տփգոյն, արցունքոտ ու գորովի է՛ն տխուր արտայայտիքովը գունաւորուած էին:

Աչքը բացաւ, դեռ գիւղը կը վառէր. հրդեհած տուները դաշտավայրը կը բոցավառէին ու կարմրած երկինքը ամբոխին դէմքերը կը լուսաւորէր: Նէ արթնցաւ. իրեն այնպէս կը թուէր թէ դատաստանի առտուն էր. թէ աշխարհ բոցերու

մէջ կը հալէր ու մարդերը ոտքի կեցած՝ իրենց բաղդին կը սպասէին:

Ան ատեն քահանային ընտանի ձայնը լսեց որ կ'ըսէր— «Հոս, այս ծովեզրին վրայ թաղենք մեր բարեկամին մարմինը. երբ օր մը բաղդը կամի որ մեր անծանօթ աքսորէն հայրենիք դառնանք, ան ատեն իր նուիրական աճիւնը եկեղեցիին բակը կը թաղենք»:

Աճապարանքով մը կրան-Բրէի երկրագործը ծովեզրին վրայ թաղեցին: Մահազանգը իր տխուր լալօնը չէր հնչեր. տիրացուներու մահերգը չէր լսուիր, միայն հրդեհած գիւղին ծխացող տուները իբր ջահ կը վառէին այդ անշուք թաղումին:

Քահանան ազօթք մը ըրաւ ու մէկէն ծովը սգալի շեշտերով եւ վսեմ ձայնով մը իր վանկերուն պատասխանեց. Մովը իր մունչիւնը մահերգին խառնեց, ինչպէս երկիւղած ամբոխը իր ձայնը քահանային ազօթքին կը միացնէ:

Մակընթացն էր, որ ովկէանի վրայէն կուգար, եւ օրուան ծագող առաջին արշալոյսին հետ, փութկոտ ու հեւաշունչ ծովեզրը կուգար՝ սա տխուր ժամուն մէջ իր վայրի շեշտերը մահկանացուներու հեծեծանքին խառնելու:

Անգամ մ'ալ նաւարկութեան գրգիռն ու ձայնը բարձրացան եւ տեղատուութեան հետ նաւերը խարխալը վերցուցին ու նաւահանգիստէն հեռացան: Հեռացան կրան-Բրէի գեղջուկները ու իրենց ետեւ, ծովեզրին վրայ բարի երկրագործին հողակոյտն ու շքնազ գիւղը իր մոխիրներուն մէջ միայնա՛կ թողուցին:

Մ Ա Ս Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Ա.

Կրան-Բրէի չքնաղ գիւղին վառելէն շատ մը հոգեմաշ տարիներ անցեր էին, շատ մը յոգնած տարիներ անցեր էին այն օրէն՝ երբ բարձրացող մակընթացին վրայէն բեռնաւորած նաւերը հեռացան ու ազգ մը իրենց հետ իր տնական գոյքերով աքսոր տարին—անվախճան աքսոր մը որուն նմանը պատմութիւնը երբէք արձանագրած չէ: Ակադեան գեղջուկները իրարմէ անշատ, հեռաւոր եզերքներ ցամաքեցին: Եւ ինչպէս հիւսիսային արեւելեան հովը Նիւֆաունտլէնտի ափունքը մթնցնող մշուշին շեղակի կը զարնէ ու բուրդ և բզրիկ ըրած՝ հոս հոն կը ցրուէ, բաղդի փոթորիկն ալ այդ ցանցնուած ձիւնի տարափներուն նման, հոս հոն ցրուած էր Ակադեան գեղջուկները:

Այս անտէր, անտուն եւ անյոյս գեղջուկները քաղքէ քաղաք ու հիւսիսի ցուրտ լճերուն վրայէն արեւտապ հարաւի անտառները կը թափառէին: Անոնք ծովուն ամայի եզերքներէն աւելի ներսերը կը դեզերէին, հոն՝ ուր Զրեու Հայրը (Միւսիսիբի) իր ձեռքերով բլուրները գրկած կը քաղքէն ու ովկէանի խորշերը կը տանի՝ անոնց աւազին մէջ մամուլին ցրուած ոսկորները խորունկ թաղելու համար: Անոնք կը թափառէին և բարեկամ ու տուն տեղ կը փնտրուէին, բայց շատ մը յուսահատ ու սրտաբեկ անձեր կային որոնք ա՛լ օճախ ու բարեկամ չէին փնտաւր, իրենց կոխած գետնէն ափ մը հող միայն կ'ուզէին, ափ մը հող միայն՝ իրենց հոգեմաշ գլուխը պարտըկելու համար:

Գեղջուկները ուր որ կ'երթային իրենց զլխուն գալիքը կը պատմէին ու կը գրէին: Իրենց պատմութիւնը եկեղեցիներու գերեզմաննոցին քարէ պնակիտներուն վրայ գրուած է:

Այս խղճուկ աքսորականներուն մէջ աղջիկ մ'ալ կար որ կը սպասէր: Նէ խոնարհ ու հեզ էր եւ բոլոր պատահարները համբերութեամբ կը կրէր: Բայց, աւա՛ղ, իր գեղանի տարիքին առջեւ, կեանքի՛ լուռ, ընդարձակ ու սոսկալի անապատը կը տարածուէր: Ինչպէս արեւմուտքի անապատին մէջէն անցնող ճամբորդը իր ճամբուն վրայ մարած կրակներ ու արեւուն առջեւ ճերմկած ոսկորներ կը տեսնէ, Նէ ալ իր կեանքի շաւիղին մէջ շատ մը հողակոյտներ կը տեսնէր—անոնց հողակոյտները որոնք իրմէ առաջ տառապած, իրմէ առաջ տանջուած էին, որոնց հրայրքը մարած եւ յոյսը վաղուց մեռած ու անհետացած էր:

Նէրա կեանքին մէջ թերի, անկատար ու կիսատ մնացած բան մը կար, նէրա կեանքը կարծես տարօրինակ նախնայ մ'ունէր: Ինչպէս արեւուտ եւ իր երգերով հիանալի Յունիսի առաւօտ մը յանկարծ երկինքին մէջ կանգ առնէր, թարշամէր ու կամացուկ մը արեւելեան հորիզոնն ի վար իջնէր և հոն կորսուէր ուրկէ դեռ նոր ծագած էր, այնպէս ալ ահաւոր էր նէրա կեանքը, զի սիրոյ արեւը դեռ նոր ծայր տուած էր անոր սրտին մէջ ու իր առաջին ցոլերուն մէջ մարած էր:

* * *

Երբ Նէ քաղքի մը մէջ կանգ կ'առնէր, ներքին տենդ մը զինք յառաջ կը մղէր ու անհանգիստ բաղձանք մը—հոգիին ծարաւն ու անօթութիւնը— զինք առաջ կը մղէր: Անձանօթ բնազդէ մը առաջնորդուած իր անվերջ փնտռտուքն ու անվախճան ճիգերը կրկնել կը սկսէր: Երբեմն եկեղեցիի դաւիթին մէջ կանգնած՝ շիրիմներուն կը նայէր ու երբեմն անշուք, անձանօթ հողակոյտի մը քով նստած՝ կը խորհէր թէ

«արդեօք սա ցուրտ բունծերուն տակ անխնայցած չէ՞ այն սիրտը զոր այսքան կարօտով կը փնտռէր, հոս չի՞ հանգչիր արդէն այն հոգին զոր իբրեւ ստուեր կը հպածէր» :

Կը խորհէր ու ինք ալ կը բաղձար անոր քով ննջել :

Երբեմն չփոթ ձայն մը, զրոյց մը, անյօդ ու անկապ փսփսուք մը, իբրեւ օդային ձեռք մը, կուգար ու նշանացի կը կանչէր զնէ : Երբեմն զնէ կը խօսէր անոնց հետ որոնք իր սիրականը տեսած էին, որոնք իր՝ կարօտով փնտռած՝ Գարրիէլը ճանչցած էին : Բայց անոնք որոշ բան մը չէին ըսեր, ոմանք կ'ըսէին թէ շատ առաջ, շատ հեռու տեղ մը անսանք կամ մոռցած ենք : Ոմանք ալ կ'ըսէին. — « Գարրիէլ ժօնէ՞սը, օ՛, այո՛, մենք զինքը տեսանք. իր հօրը, երկաթագործ Պասիլին քովն էր, երկուքն ալ մարգերը գացին, երկուքն ալ անտառապահներ ու նշանաւոր որսորդներ էին» :

Ուրիշներ կ'ըսէին — « Գարրիէլ ժօնէ՞սը՝ այո՛, այո՛, տեսանք. Լուիզինայի ցածաժայրերուն մէջ կը ճամբորդէ : Ու, կ'աւելցընէին. — « Սիրուն աղջիկ, ինչո՞ւ միշտ դայն կ'երազես, ինչո՞ւ այդքան երկար անոր կը սպասես, ա՛լ Գարրիէլին չափ գեղեցիկ ու ազնիւ երիտասարդ չկա՞յ հոս, չկա՞ն ուրիշներ որոնք անոր չափ վեհանձն, փափուկ ու ազնիւ սիրտ մը կրեն եւ ճշմարիտ հոգի ունենան : Ահա՛ նոտարին տղան Պէպիթիսթ Լը Պլանը հոս է, հոս է ան որ երկար տարիներ քեզ սիրած է, եկո՛ւր, սիրուն աղջիկ, եկո՛ւր ձեռքդ անոր տուր, անոր հետ երջանիկ եղիր : Ա՛լ հերիք հոս հոն թափառիս, ա՛լ հերիք փնտռես այն սիրտը որ, ո՞վ գիտէ... : Շատ գեղեցիկ ես, չենք փափաքիր որ դուն ամուրի մնաս. ոչ, չենք կրնար թողուլ՝ զի գեղեցիկ ես :

Իվանձէլին լուրջ՝ ալլ տխուր կերպով կը պատասխանէր, « Ո՛չ, ո՛չ չեմ կրնար ձեր առաջարկն ընդունիլ, ուր որ սիրտս գացած է, հոն կը հետեւի, հոն կ'երթայ ձեռքս : Մէկ ան-

գամ սիրեցի, մէկ մը միայն սիրեցի ու մէկ մը միայն պիտի սիրեմ :

Երբ սիրտը՝ լապտերի մը նման՝ առջեւէն կ'երթայ ու շաւիղը կը լուսաւորէ, բոլոր անոնք որ մուտին մէջ անորոշ էին, յստակ ու պայծառ կ'ըլլան, շատ բաներ որ խաւարին մէջ պիտի ծածկուէին, կը լուսաւորուին» :

Իսկոյն քահանան՝ իր բարեկամն ու հայրագիրը՝ Ժպիտով մը կ'ըսէր.

— Սիրուն աղջիկս քու Աստուածդ է որ քու մէջէդ այդպէս կը խօսի : Ա՛լ դատարկ սիրոյ վրայ մի խօսիր, սէրը երբեք չի կորսուիր : Եթէ նա ուրիշի մը սիրտը չի պարարտցըներ, անձրեւի ջրերուն նման իր ակը կը դառնայ. դայն կ'ուռճացընէ ու կը կաղդուրէ : Ինչ որ աղբիւրը կուտայ, նորէն աղբիւրին կը դառնայ : Ուրեմն համբերէ, սիրուն աղջիկ, համբերէ ու կատարէ սիրոյ մեծ գործդ : Վիշտն ու լուռութիւնը զօրաւոր են և համբերատար տոկունութիւնը աստուածային ձիրքեր են : Սիրոյ մեծ գործդ ի գլուխ հանէ, մինչեւ որ սրբացած սիրտդ աստուածային կատարելութեամբ զօրացած՝ երկնքի աւելին արժանի ըլլայ :

Իվանձէլին՝ ծերուկին այս խօսքերէն քաջալերուած՝ կը տոկար ու կը սպասէր : Դեռ իր սրտին մէջ սարսափի զգացումները կը յամենային ու դեռ ովկէանի մահերգը կը լսէր, բայց այդ ահաւոր ձայնին հետ անուշ հնչիւն մը կը խառնուէր ու «Մի՛ յուսահատիր» կը փսփսար :

Ահա այսպէս խեղճ Իվանձէլին չքաւոր ու անմխիթար՝ կեանքի դժնիկներուն վրայէն կը քալէր : Նէ սիրոյ կրակէ շապիկ հրայրքովը կեանքի բզկտող տատասկներուն վրայէն բուպիկ ու արիւնտ ոտքերով կը թափառէր :

Բ.

Մայիս էր։ Ակադեան նաւավարները՝ գեղեցիկ գետն ի վար նաւակ մը կը վարէին։ Անոնք Օհիոյի եզերքներէն անցան, անցան Ուապիչի ծովախորշէն եւ լայն ու արագասակ Միսիսիբիի ոսկեգետակը մտան։

Աքսորեալներու խմբակ մ'էր որ հանրային հաւատքի ու դժբաղդութեան կապով կապուած՝ միատեղ կը նետուէին։ Մարդեր, կիներ, տղաներ էին անոնք, որոնք յոյսէ ու երկբայութենէ առաջնորդուած՝ Ակադեան եզերքին վրայ եւ չքնաղ Օփելլուզայի մարգերուն ու խղճուկ երկրագործներուն մէջ բարեկամներ ու ազգականներ կը փնտռէին։ Իվանճէլին անոնց մէջ էր ու հայր Ֆէլիսան իրեն կ'ընկերանար։

Անոնք անտառներով մթագնած ամայի վայրերուն ու տղամուտ աւազներու վրայէն յառաջ կ'երթային։ Յորեկը խռովայոյզ գետն ի վար կը նաւէին ու մթուն անոր եզերքներուն քով, կրակի բոցերուն առջեւ կը գիշերէին։ Գալարագեղ կղզիներու մէջէն — ուր փետրանման բամպակի ծրղոտները իրենց ստուերուտ կատարները կը խոնարհեցնէին — հոսանքէն քշուելով լայն ծանծաղուտներուն մէջ մտան, ուր արծաթի աւազափոշիները գետակին տակը կը կենային ու երկկտուցներու խմբակները՝ իրենց փայլուն ու սպիտակ փետուրներով քողքուած՝ ալիքներու վրայէն լողալով մէկ եզերքէն միւսը կ'անցնէին։

Դաշտավայրը հարթ էր, Ձինական ծառերը գետին եզերքին ի վեր շուք կը ձգէին եւ երկրագործներու տուները աղաւնոցներուն ու խափշիկներու խուցերուն հետ դալարագեղ պարտէզներուն մէջ կը կանգնէին։

Անոնք դէպի հարաւ կը նաւէին, հոն կ'երթային. հոն՝ ուր մշտնջենի ամառը կը տիրէ ուր գետը Գօդ տ'Օռէն անց-

նելով՝ չքեղ գնացքով մը նարնջի եւ լեմոնի պուրակներուն մէջէն դէպի արեւելք կը սահի։ Անոնք ալ գետին հետ իրենց ընթացքը փոխեցին ու Փլագէմիսի Պայուն մտան եւ շուտով դանդաղ, երեսք ու շեղող հոսանքին բաւիղին մէջ կորսուեցան, խորասուզեցան այն ջրերուն մէջ որոնք պողպատէ ցանցակիւսի նման ամեն ուղղութեամբ կը տարածուէին։

Անոնց գլխուն վրայ նոճիի աշտարակաձև ու մթին բարունակները փռուտ կամար մը կը կազմէին, որոնց հետքերուն հետեւող մամուռները օդին մէջ կը ծածանէին, դրօշակի նման որ հին մայր-եկեղեցիներու պատն ի վար կը կախուէին։

Հոն մահատիպ լուութիւն մը կար, ու ձայն մը այդ կատարեալ անդորրութիւնը շէր խռովէր, Պահ Պահ, ճայերու ձայնը միայն կուգար որոնք արեւմարին իրենց բոյնը — ճահիճներու մէջի իրենց թառը կը դառնային և բուին դիւական քրքիչը կը լուէր որով լուսինը կ'ողջագուրէր։

Գիշերի այս սև թռչունը միայն տիեզերական քնարին — լուութեան — յանկերգը կը խռովէր։

Անուշիկ էր ու սիրուն, շատ գեղեցիկ էր լուսինը, գեղեցիկ էր երբ ջրերուն, կամարակալ նոճիներուն ու մայրինեցիկ էր երբ ջրերուն վրայ կը փայլէր, անուշիկ էր՝ երբ իր շողերը աւերակներու ծերպերուն մէջէն իյնալու պէս անբեկ գմբէթներուն մէջէն տխուր փափկութեամբ մը վար կը թափէին։

Նաւորդներուն բոլորտիքը ամեն ինչ անըջային ու անորոշ էր, անոնց հոգիներուն վրայ ահ ու սարսափի, զարմացումի ու տխրութեան զգացում մը կը տիրէր, դժբաղդութեան ու անտեսանելի ու անչափելի զգացում մը որ անըմբռնելի ու անպարագրելի է։

ինչպէս հեռո՛ւն մարդի խարճերուն վրայ ձիերու սմբա-
կին ձայնը լսուած ատեն ու անոնց մօտենալէն շատ առաջ,
կռնչի կծկտուն տերևները կը դողդղան ու կը գոցուին,
այնպէս ալ կեանքի անապատին մէջ, երբ բաղդին դոփիւնը
կը լսուի, սիրտը չարիքի տխուր գուշակութիւններով կը սրսը-
փայ ու կը գոցուի, դատավճիռին հարուածը իրեն հասնելէ
շատ առաջ սիրտը կը սարսռայ ու կը փակուի:

Քանի որ նաւորդները սարսափի մէջ կը տառապէին,
Իվանճէլին չէր ահաբեկիր, իր սիրտը չէր խռովիր: Տեսիլ մը
զինք կը զօրացընէր. մթին ու նուազկոտ տեսիլ մը իր աչքին
առջեւ կը ծփար ու լուսնի ցոլքերուն մէջէն մատնանիչ
կընէր: Իր մտքի խորհուրդն էր որ՝ ցնորքի մը ձեւն առած՝
զինք կը զուարթացընէր: Իր առջեւ ստուերուտ կղզիներուն
մէջ նաւակ մը կը սուրար. Գաբրիէլն էր որ կը թափառէր,
ու քաշուած ամէն թի աւելի ու աւելի իրեն կը մօտեցնէին:

* *

Այդ միջոցին թիւաբար նաւուն ցուկին վրայ կայնե-
ցաւ, իր եղջերափողը հանեց ու իբր նշանաձայն հնչեցուց
թէ արդեօք մթաստուեր գետակին վրայ նաւել ուզող ուրիշ
արկածախնդիր նաւակ մը կա՞յ: Փողին ձայնը տերեւալի
սիւնաշարքերուն եւ նրբանցքներուն մէջէն մոլեգին հնչեց
ու լուսեան կնիքը խզեց, աւրեց անուշ երաժշտութիւնը
ու անտառին լեզու տուաւ որ իր ձայնը արձագանգներով
բերապատկէ: Իրենց գլխին վերեւի մամուռէ դրօշակները՝
այդ հնչիւնէն թրթռացին: Բազմաթիւ արձագանգներ ար-
թնցան ու հեռուն ջրերուն վրայ ու սօսափող ճիւղերուն
վրայ մեռան, բայց ոչ ձայն մը լսուեցաւ ոչ ալ մթութիւնը
պատասխան մը տուաւ: Երբ արձագանգները լռեցին երբ
հնչիւնները նուազեցան, լուսեանը՝ վերքի մը հերքնտուքէն
ետք կրկնուած կոտորումներուն նման կսկծալի էր:

Իվանճէլին նաւակին մէջ կը քնանար. բայց նաւավար-
ները կէս գիշերին իսկ կը նաւէին: Մերթ լռիկ կը գործէին ու
մերթ Քանաթայի ընտանի նաւերգը կ'երգէին, այն երգը՝ զոր
երբեմն իրենց Ակադեան գետերուն վրայ կ'երգէին: Անոնք
կը թիւաբարէին ու կ'երգէին եւ գիշերուան մէջ անապատին
անորոշ եւ խորհրդաւոր ձայները — գետին ալիքներուն կամ
անտառին մէջ մռնչող հողին ձայները — կը լսուէին, որոնք
խորդակին հայհուջին ու անճոռնի տխուռան գոռուգոջին կը
խառնուէին:

Կէս օրէն առաջ, անոնք չուքերու մէջէն դուրս ելան ու
իրենց առջեւ արեւուն շողերուն տակ Աթքափալայի լճերը
երևցան: Նաւակը վարող թիւերը իրենց թեթեւ ծփանքովը
բիւրաւոր ջրի շուշանները կ'օրօրէին:

Գեղանի ու շքեղ շտենին իր ոսկէ պսակը անոնց գլխին
վերեւ կը բարձրացընէր: Մականօլիայի բողբոջներուն բուրուճ-
նաւէտ շունչն ու կէսօրուան շողը թմրեցուցիչ էին և անու-
շաբոյր վարդերով շեցուն ու կրկոններով ծմակաւորուած շքր-
ջակայ սնթիւ կղզիները զիրենք քունի կը հրաւիրէին:

Կէս գիշերէն ի վեր, աշխատելն յոգնած ճամբորդները
չուտ մը իրենց թեւակները է՛ն գեղանի ծառերուն վրայ կա-
խեցին ու իրենց նաւակը ապահովութեամբ մը եզերքին մօտ
ածող Ուաֆերայի ուռիներուն տակ շղթայեցին և իրենք
դաւարաժայրին վրայ պառկեցան ու քնացան:

Իրենց վերևը եղևնի մը իր ընդարձակ ու բարձրկէկ շուր-
ջառը կը տարածէր և որթն ու փող — վարդը իրենց կանաչ
բազուկներէն Յակոբի ասնդուղին նման չուանէ սանդուղ-
ներ կը կախէին որոնց ճօճուն մատներուն վրայէն ելլող իջ-
նող հրեշտակները կոլիփրիններն (colibri = բզզակ թռչուն-
ներն) էին որոնք ծաղկէ ծաղիկ ու վարդէ վարդ կը թռչէին:
Ահա այս էր Իվանճէլինի տեսիլը՝ մինչ նէ փող — վար-

գերուն տակ կը քնանար : Նէրա սիրտը սիրով լեցուած էր ու , քունին մէջ , բացւող երկինքի մը արշալոյսը երկնային գաւառներու փառքովը իր հոգին կը լուսաւորէր :

* *

Անթիւ կղզիներու մէջէն թեթև ու արագասակ նաւակ մը երթալով աւելի ու աւելի կը մտեանար : Որսորդներու ջղուտ բազուկներն էին որ ջրերուն վրայէն գայն կը վարէին . նաւակին ցռուկը դէպ ի հիւսիս — վայրի եղերու և ջրուսններու իրկրին — կը նայէր :

Ղեկին ըով մտածկոտ ու հալումաշ երիտասարդ մը նըստած էր : Անոր թուր և անխնամ թողուած գանգուրները ձակտին վրայ կը թափէին ու դէմքին վրայ տարօրինակ տխրութիւն մը կը կարդացուէր , տխրութիւն մը որ իր տարիքին անյարմար էր ու իր հասակին չէր վայելեր : Գարրիէլն էր ան որ Իվանճէլիին համար սպասելէ յոգնած , ապերջանիկ ու մտահոգ իր արեմուտքի ամայի երկիրներուն մէջ իր անձին և իր վիշտին մոռացումը կը փնտռէր :

Որսորդները կղզիին միւս եզերքէն արագ մը նաւեցին , արմաւիկներու պահպանակներուն ետեէն անցան գացին : Չտեսան ուռիներու մէջ ծածկուած նաւակն ու քնացողները թիւրու ձայնէն չարթնցան , իրենց խոր քունին մէջ ալիքներու ծփանքը չլսեցին և անտեսանելի մնացին , մինչ նաւակը հակառակ եզերքէն կը սահէր կ'երթար :

Սոնջած աքսորեալները իրենց բարեկամները չտեսան , անոնց յոգնութենէ փակուած քնթթախ աչքերը չբացուեցան ու Աստուծոյ հրեշտակը հոն չէր որ քնացող օրիորդը արթնցնէր :

Նաւակը՝ մարդին վրայէն աներեւոյթացող ամպի շուքի նման սահեցաւ գնաց : Երբ ա՛լ հեռուն , շա՛տ հեռուն

գացած էր , երբ ա՛լ թիւրու ձայները մեռած էին , քնացողները արթնցան : Իվանճէլիին ալ արթնցաւ ու իր բարեկամ քահանային նայելով տխուր հառաչանքով մ՛ըսաւ .

— «Ոհ , Հայր Ծէլիսան , կարծես մէկը սրտիս մէջէն կ'ըսէ թէ Գարրիէլը մեր մօտերը կը թափառի : Արդեօք երա՞՞ց մ'է աս՝ թէ դատարկ , ունայն նախապաշարուած մ'է : Արդեօք հրեշտակ մը անցաւ քովէս ու ճշմարտութիւնը ինձի յայտնեց :

Լռեց ու մէկէն շիկնումով մ՛ըսաւ . « Ել միջազն մտորակը — Աւա՛ղ , ես ո՛րչափ դիւրահաւան եմ , գիտեմ թէ իմ խօսքերս քեզի համար անիմաստ են ու նշանակութիւն չունին » :

Բայց ծերուկը ժպտելով պատասխանեց .
— Սիրուն աղջիկ , քո խօսքերդ դատարկ չեն , ոչ ալ անոնք ինձի համար անիմաստ են : Ձգացումը խորունկ ու հանդարտ է , իսկ բառը անոր երեսը ծածանող խարսխանիչն է որ կը մատնէ թէ խարսխը ուր ձգուած է : Ուրեմն վստահէ՛ սրտիդ , վստահէ՛ այն բանին զոր աշխարհ ցնորք կը դաւանի : Իրաւ որ Գարրիէլ մեր մօտն է , զի քիչ մը հարաւ , թէչի ավուռքին վրայ են Սէն-Մուրի ու Սէն-Մարթէնի քաղաքները : Հոն , երկար ատեն թափառող հարօք իր փեսին պիտի տանք , հոն երկար ատեն բացակայող հովիւը իր հօտն ու փարախը պիտի գտնէ : Գեղեցիկ է այն երկիրը . մարդեր , անտառներ ու մրգատառներ ունի : Պարտէզներ կը զարդարեն զայն և անոր վրայ կը տարածուի երկինքներու է՛ն կապոյտը որուն շքեղ դմբէթը անտառին կանաչ պատերուն վրայ կը հանդէ՛ի : Հոն բնակող ժողովուրդը բնութեան այս հիւալի տեսիլը Լուիզիանայի Եդեմ անուշով մկրտած է : »

* *

Անոնք այս սիրալիլ խօսքերով իրենց ձամբան շարունա-

կեցին. քիչ քիչ իրիկունը վրայ հասաւ: Արևը արևմուտքի հորիզոնէն մոգի նման իր ոսկեղէն գաւազանը դաշտավայրին վրայ կ'երկնցընէր:

Ուր որ այդ գաւազանը կը դպչէր, կը բոցավառէր՝ այնպէս որ երկինքը, ջուրն ու անտառը հրդեհած, հալած ու միատեղ խառնուած էին, կարծես:

Նաւակը կը տատանէր և կարծես երկու հաստատութիւններու մէջ կախուած արծաթի ամպ մ'էր որ անշարժ ջրերուն վրայէն կը սուրար: Իվանճէլինի սիրտը անճառելի ուրախութեամբ լեցուած էր, մոգական հմայքով լեցուած՝ իր զգացումի նուիրական աղբիւրները սիրոյ լուսովը կը փայլէին, կը փայլէին ու կը բոցավառէին ինչպէս իր բոլորտիքի երկինքն ու ջուրը արևուն առջեւ կը շողային:

Այն ատեն ծանակ թռչունը, երգիչներու էն վայրին, մտտակայ թաւուտքէն, ջուրին վրայ կախուած ուռիի մը բարունակին վրայ օրօրուելով երգել սկսաւ: Իր փոքրիկ կոկորդէն ա՛յնպիսի զգլխիչ երաժշտութիւն մը կը թրթռացնէր որ ամբողջ օդն ու անտառը, գետն ու ալիքը իրենց շունչը բռնած լռիկ մնջիկ մտիկ կընէին: Սկիզբները իր եղանակը պարզ ու տխուր էր, յետոյ բարձրացաւ բարձրացաւ մինչև մայլեգնութեան հասաւ, այնպէս որ նաւորդները կարծեցին թէ ցնորած պարուհիի մը խրախճանքին հանդիսատես կ'ըլլային: Ինչպէս փոթորիկէն ետքը հով մը ծառը կը թոթովէ ու անոր կանաչ տերեւներուն վրայէն բիւրեղ կաթիլներու տարափ մը վար կը թափէ, այնպէս ալ ծանակ թռչունը աղմկալի երգէն ետք քանի մը ողբալի վանկեր կրկնեց մինչև որ զանոնք հաւաքեց ու մէկէն հեգնանքով ու նախատանջով դուրս թափեց:

Իվանճէլին ուրախ էր, բայց չէր գիտեր թէ բաղդն ալ իր հետ կը կատակէր, զինք կը շոյէր, յոյս կուտար ու անդին իր վրայ կը խնդար:

Մեր աքսորեալները այս նախերգանքով ու յուզումէն տրոփող սրտերով կամացուկ մը Թէլի մէջ մտան, ճիւղ հոն ուր նա կանաչ Օփէլուզային մէջ կը հոսէ: Անոնք քաղցրաբոյր օդին մէջէն ու ծառերու կատարներուն վրայէն ծուխի սին մը տեսան որ մտտակայ բնակարանէ մը կը բարձրանար և եղջերափողի ձայն մը ու հեռուն մարմանդին վրայ արածող արջառներու բառածիւնը լսեցին:

Գ.

Սաշնարածին տունը, կաղնիներով մթաստուեր գետեզրին վրայ մենիկ ու հանդարտ կը կենար: Կաղնիները իրենց վիթխարի կերպարանքովն ու ահաւոր շուքովը ծովեզրը կը զեղաղարդէին, իրենց ճիւղերէն սպանխական մամուռին ու խորհրդաւոր մաղամուրձին ծաղիկասակները կը տարուբերէին, զորս Տէրուհաները եուլթայտի մէջ ոսկիէ կայինով կը կտրէին: Տունը պարտէզով մը շրջափակուած էր ու ծաղկէ-պուրակ մը դայն կը գօտեւորէր: Աղւոր ատաղձով շինուած էր ու ընտիր ծպեղներով կարգաւորուած էր տունը: Լայն ու ցած էր առիքը, առջեւը՝ բարակ սիններու վրայ բարձրացած ճեմոց մը կար: Վարդենիները սիններուն փակած էին ու որթին ճիւղերը զանոնք գրկելով՝ ճեմոցը կը հովանաւորէին: Հոն կ'այցելէին կոլիբրիները ու հոն կը թռչտէին ժրջան մեղուները:

Պարաէզին ծաղիկներուն մէջ, իբր մշտնջենի սիրոյ խորհրդանշան, աղանոցներ կային ուր վուերն ու մրցողներու անվերջ կռիւները չէին պակսիր: Իրիկուան աղկէկ օդին մէջ, ծխնեղոյզէն կապոյտ մուխի սինակ մը կը բարձրանար, ու կամացուկ մը կը տարածուէր: Արևը՝ մարգին՝ ծաղիկներու ծովին՝ վրայէն մարը կը մտնէր ու իր ետեւ լեռներու վրայէն

մարող լոյսերը կը թողվէր և գիշերի սև ձեռքը տնտնացող ցուքերը երկնից ճակտէն վար կ'աւելէր :

Ճիշդ հոն ուր ծառաստանը մարգին ծաղիկներուն կը միանար, հոն կանգնած էր ձիաւոր խաչնարած մը : Զանկապան ու այծեամի մորթէ կրկնոց մը հագած էր . իր դէմքը խոշոր ու թուխ էր և տիրական նայուածքով մը այս խաղաղ մարմանդին վրայ կ'արծէին ու դաշտավայրին վրայ տարածուած ծովի թարմ գոլորչին կը շնչէն : Կամացուկ մը, իր եղջերափողը, որ քովն ի վար կ'ախուսած էր, վեր առաւ, իր թութերն ուղեցուց ու ամուր մը յիշեց : Փողին ձայնը իրիկուան թարմ ու խաղաղ օդին մէջէն վայրագօրէն մինչեւ հեռուն գնաց ու կորսուեցաւ : Իսկոյն խոտերուն մէջէն արձառներու ձերմակ եղջիւրները ովկէանի ձերմակ փրփուրներու ուռոյցքին նման երեցան : Անոնք վայրկեան մը լուրի նայեցան, ետքը մարգին վրայէն բառաչելով վազել սկսան ու մէկէն ամբողջ խաչինքը ամպի մը նման խոտերուն վրայէն աներեւութացաւ :

Երբ խաչնարածը տուն դարձաւ, պարտէզին դրան մէջէն քահանային ու աղջկան դէմքը տեսաւ, տեսաւ որ անոնք իրեն կուգային, իսկոյն ձիէն վար ցաթքեց ու բազկատարած եւ դարմացումի աղաղակով յառաջ վազեց :

Երբ քահանան ու Իվանճէլին անոր դէմքը տեսան, անմիջապէս ճանչցան, խաչնարածի մորթին տակ երկաթագործ Պասիլը գտան : Երբ Պասիլ իր հիւրերը պարտէզէն տուն կ'առաջնորդէր, ալ չէր գիտեր ի՞նչ պիտի ընէր, անվերջ ողջագուրանքներ ու սիրալիւր բարիգալուստներ կը թափէր եւ անհատնում հարցումներ կ'ընէր : Անոնք պարտէզին վարդերուն տակ իրարու հարցում կ'ընէին, կը պատասխանէին, բարեկա-

մաքար զիրար կը գրկէին, երբեմն փոփոխակի կուլային կամ կը խնդային ու երբեմն ալ լուրի ու մտածկոտ կը նայէին :

Կը մտմտային, ինչու որ Գարրիէլը չէր երեւնար : Այս լռութիւնը Իվանճէլինի սրտին մէջ սեւ կապկածներ արթնցուց : Պասիլ քիչ մը տատամսելէ ետք, լռութիւնը խղեց ու ըսաւ .

— «Եթէ դուք Աթքաֆալայէն եկաք, ի՞նչպէս եղաւ որ Պայուներուն վրայ Գարրիէլիս նաւակին չհանդիպեցաք :

Պասիլ այս խօսքերը Իվանճէլինի երեսին վրայ մոխիր մաղեցին, գոյնը նետեց, արցունքոտ աչքերով ու խղճուկ շեշտով մ'ըսաւ .

— Գարրիէլ գացեր է... իրա՞ն կ'ըսես, Գարրիէլը գացե՞ր է : Հազիւ այս բառերը, կրցաւ ըսել, հառաչանք մը իր խօսքը խղղեց, սիրտը փլաւ ու աչքերէն արցունքները զոյգ պոսթիկացին : Գլուխը կ'սխեց ու լացաւ :

Իսկոյն բարի Պասիլը զուարթ ձայնով մ'ըսաւ .

— Ուրախ եղիր, ան դեռ այսօր մեկնեցաւ : Յիմա՛ր տղայ, զիս իմ ձիերուս ու խաչինքին հետ մինակ թողուց ու գնաց : Հոգիին մէջ հրայրք մը կար ու երթալով կը նեղսրտէր . վերջապէս ձանձրացաւ ու ա՛լ չկրցաւ խաղաղ կեանքին դիմանալ : Միշտ գոց էր բերանը, միշտ լուռ էր, եթէ շրթուները բացուէին ու խօսէր, կամ քու վրայ կը խօսէր կամ իր տառապանքին վրայ : Ա՛լ այնպէս եղաւ որ մարդիկ իրմէ ձանձրացան, աղջիկներն ալ իրմէ գլուխ չունէին, մինչեւ իսկ ես ալ նեղուեցայ . խորհեցայ թէ ի՞նչ ընեմ, վերջապէս որոշեցի որ զինք Ատայէս քաղաքը դրկեմ որ Սպանացիներուն հետ ջորիներու առուտուր ընէ ու անկէ հնդիկ ուղեցոյցներով Օզարքի լեռներն կրթայ, հոն անտառներուն մէջ մուշտակ ու գետերուն մէջ ջրուն սրսայ . խորհեցայ ու այսօր զինքը ճամբու գրի Ուրեմն, ուրախացի՛ր, մենք փախստական սիրահարին ե-

տեւէն պիտի իյնանք ու զինքը պիտի բռնենք, անիկա դեռ շատ հեռացած չէ. բաղդն ու գետակները իրեն հակառակ են՝ վաղը, առտուն կանուխ ելիր որ արշալոյսի կարմիր ցօղերուն մէջէն անոր ետեւն իյնանք ու զինքը բռնելով իր վանդակը բերենք: »

* *

Բերկրալի ձայներ լսուեցան ու տեսան որ գետեզրէն քանի մը երիտասարդ՝ սրնգահար Միքայէլը իրենց թեւերուն վրայ առած՝ տուն կը բերէին: Նա երկար ատեն Պասիլի տան մէջ իր Ողիմպեան աստուած մը ապրած էր, իր միակ գործը մահկանացուներուն երգ երգել ու իր սրինգովն ու ջութակովն աքսորեալ գեղջուկները զուարթացնել էր: Ընկերները իր արծաթեայ գանգուրներն ու սրինգը շատ կը յարգէին «Շատ ապրի մեր ակադեման երգելը, կեցցէ՛ մեր Միքայէլը » կը գոչէին:

Երբ խմբակը յաղթական թափորով դայն իրենց բազուկներուն վրայ առած կը բերէին, Հայր Ֆելիսան ու Իվան՝ ճէլին դայն ողջունելու գացին: Իսկ Պասիլ՝ բարձրաձայն ու երկար խնդալով, կիներն ու աղջիկներն գրկելով ու անցեալն յիշելով, քաղցրութեամբ եւ ուրախութեամբ մը իր հին բարեկամներն ու ընկերները կ'ողջագուրէր:

Անոնք շատ զարմացան երբ նախկին երկաթագործին հարստութիւնը, խաչինքը, կալուածքն ու նահապետական կենցաղը տեսան: Շատ զարմացան երբ նա երկրին կիլիմային ու հողին վրայ խօսեցաւ, ըսաւ թէ մարգերուն վրայ արծող անթիւ խաչինքը անոր պիտի ըլլայ որ պանոնք բռնէ: Ակադեման գեղջուկները շատ ուրախացան ու ամէն մէկը կը խորհէր թէ « Ես հոս կը կենամ խաչինքի ու հողի տէր կըլլամ »: Այսպէս խորհելով սանդուղէն վեր ելան ու զով ճեմոցին մէջէն սրահը մտան ուր վաղուց արդէն Պասիլի ընկերքը իրեն

կըսպասէր: Անոնք հանգչեցան ու մեկտեղ կերան խմեցին:

* * *

Մթութիւնը՝ բերկրալի խնճոյքին յաջորդեց: Դուրսը ամէն ինչ լուռ էր, բիւրաւոր աստղերն ու լուսինը արծաթ լուսով դաշտավայրը կը լուսաւորէին, բայց ներսը՝ ճրագին լուսով, բարեկամներու երեսները աւելի պայծառ կը փայլէին: Ան ատեն, խաչնարածը սեղանէն ելաւ, իր ծխափողը վառեց ու ըսաւ, իր հիւրերուն, որոնք կը ժպտէին.

— Անգամ մ'ալ բարի եկաք, բարեկամներս: Դուք որ երկար ատեն անտուն, անբարեկամ մնացիք, դուք անգամ մ'ալ բարի եկաք տուն մը որ թերևս հինէն աւելի լաւ է: Ա՛լ հոս անկուշտ ձմեռը մեր արիւնը չի կապուեցըններ, ա՛լ հոս գետինը քարուտ չէ որ երկրագործին զայրոյթը գրգռէ, ինչպէս ողնափայտը ջրին մէջ դիւրաւ կը մտնէ, խոփն ալ հողին մէջ շատ հեշտիւ ակօսներ կը բանայ: Հոս տարին բոլոր պարտէզները ծաղիկներով լեցուն են ու նարինջի տունկերը ծաղկի բողբոջներով զարդարուն են: Այն խոտը որ ֆանատայի մէջ հազիւ ամառէ մը կ'աճի, հոս մէկ գիշերուան մէջ կը բուսնի:

Հոս ալ մարգերուն վրայ անտէր ու վայրի արջառներ կան, հոս ալ.— ո՛վ որ ուզէ, կրնայ արտ ունենալ: Անտառին ատաղձը անհատնում է, քանի մը կացինով՝ կտրէ՛, թափէ՛, տաչէ՛ ու տուն շինէ, քեզի բան ըսող չկայ: Մէկը չկայ որ աչքիդ վերև ունք կայ ըսէ, ա՛լ ձեզ վտարող չկայ հոս...:

Քանի այսպէս կը խօսէր, զայրացկոտ աչքերը կոպիճներուն մէջ դարձան. ոնգունքէն ցասկոտ շունչ մ'արձակեց ու իր ահագին թուխ ձեռքովը այնպիսի որոտալի հարուած մը տուաւ սեղանին որ բոլոր հիւրերը թունդ ելան ու ամէն մէկը իր նստած տեղէն թիզ մը վեր ցատքեց: Հայր Ֆելիսան որ քթախոտը քթին կը մօտեցնէր. մէկէն կեցաւ ու սկսաւ ապո՛ւշ ապո՛ւշ նայիլ:

Պասիլ հանդարտեցաւ, մեղմացան իր բառերը ու ժպիտով մ'ըսաւ.— «Միայն ջերմէն վախցէք, բարեկամներ, ջերմէն զգուշացէք, ջերմէն: Այլ հոս մեր Ակադեան ցուրտ կլիման չէ որ հմայիկ շինելով ու ընկոյզի կեղեւին մէջ փակուած սարդը ձեր վզէն կախելով բժշկուիք: Հոս յուսուածք չի բանիր: »

Իսկոյն տան մէջ ձայներ լսուեցան, սանդուղին ու զով ճեմոցին վրայէն քայլափոխի ձայներ հնչեցին: Դրացի Կրէօլներն ու Ակադեան փոքր պարտիզականներն էին որոնք Պասիլի տունը կուգային՝ ինչպէս առաջուց իրենց ըսուած էր: Հին ընկերներուն ու բարեկամներուն հանդիպումը շատ բերկրաւի էր: Բարեկամները զիրար կը գրկէին՝ անոնք որ առաջ իրարու օտար էին, հոս՝ աքսորի մէջ, իրարու ճամբարի բարեկամ եղան. զի իրենց երկրին—հայրենիքի—աշխու կապերն ու հանրային տառապանքը զիրենք իրարու կը կապէր:

Մօտակայ սրահին մէջի երգի եղանակը, որ Միքայէլի ջութակին թելերէն կուգային, խօսակցութիւնը կտրեց: Այլ ամէն բան մոռցան, ցածքեցին ոտքի ելան ու տղոց նման զուարթանալ սկսան: Բանի որ պարերգը իրենց ոտքը կ'առնէր, վիշտը մոռցան, ինքզինքնին կորուսին և երազուն պոսպրուսն աչքերով, ծփուն հանդերձներով պարել սկսան: Խելքը գլխէն դողցող երաժշտութեան մէջ, ա'լ մոռցան թէ աքսորուածներ են. մոռցան թէ օտար հողի մէջ են: Նուագեցին ու խաղցան՝ իբր թէ կրան-Բրէի մէջ էին ու իբր թէ աքսորը իրենց մաղերուն մէջ ճերմակ ձգած չըլլար:

* * *

Նոյն միջոցին քահանան ու Պասիլը սրահին մէկ անկիւնը քաշուած՝ անցեալին, ներկային ու ապագային վրայ կը խօսէին: Իվանճէլին ապուշ կրթած էր, այդ աղմուկը իր մէջ հին յիշատակներ արթնցուցած էր. ծովուն մահերգն արթնցած

էր իր մէջ: Այդ յիշատակին հանդէպ, սիրտը տխրութեամբ լեցուեցաւ ու գողտուկ մը պարտէզ գնաց:

Գեղեցիկ էր երկինքը: Այդ գիշեր շատ գեղեցիկ էր երկինքը: Լուսինը անտառի սեւ պարիսպին ետեւէն բարձրացաւ ու անոր գագաթը արծաթգօծեց: Սիրոյ քաղցը խօսքերը խաւարած ու մոլորած հոգիի մը վրայ ինչ անոյշ տպաւորութիւն որ կ'ընեն, լուսնի դողդոջ շողերն ալ ճիւղերուն մէջ նոյնչափ անոյշ գետին կը կաթկթէին: Իվանճէլինի մօտիկն ու բոլորտիւրը գտնուած պարտէզին բազմատեսակ ծաղիկները իրենց հոգիները բոյրի մէջ կը ծրարէին: Այդ բոյրը իրենց աղօթքն ու պաշտամունքն էր զոր գիշերին կը յանձնէին, գիշերին՝ երբ նա լուսնի հարսուսեան կրօնաւորի մը նման՝ կ'անցնէր կ'երթար: Բայց Իվանճէլինի սիրտը անոնցմէ աւելի անուշահոտ էր, ստուերով ու գիշերային ցօղերով աւելի ծանրաբեռնուած էր: Իր կուրծքը հառաչանքի մէջ կը խղճուէր, ամէն նայուածք որ կը թռչէր, ամէն հեւք որ կը փախչէր, աղօթքներ էին արդէն: Երբ նէ այսպէս կաղնիներու շուքին տակէն, անվախճան մարգերու ճամբան բռնած կ'երթար, հանդարտ ու մոգրիչ լուսինը ներս հոգին անսահման ու անորոշ բազմանքներով կ'ալէկոծէր:

Լուսն էր մարգագետինը. արծաթեայ մառախուղով մը սաւնած էր եւ անթիւ ու խառն ի խառն կայծոռիկներ կը փայլէին ու հոս հոն կը թռչէին: Իր գլխին վրայ աստղերը—երկինքի մէջ Աստուծոյ կրակէ խոկերը—մարդուն աչքերուն վրայ կը փայլէին, մարդուն՝ որ ալ անոնց վրայ հիանալէ ու զանոնք պաշտելէ դադրած էր, դադրած էր այդ երկինքով զրաղելէ: Ի բաց առեալ գիսաւոր մը որ տաճարին պատին վրայ կը գրէ Մանէ, Թէկէլ, Փարէս: Այսպէս, Իվանճէլինի սիրտը մոլորակներուն ու կայծոռիկներուն մէջ միայնակ կը թափառէր, ա'լ չկրցաւ իր յուզումը զսպել, ու պոռաց:

— «Գարրիէ՛լ, ով իմ սիրականս Գարրիէ՛լ, ո՞ւր ես, դուն ինձի շատ մօտ ես, ուրեմն ինչո՞ւ քեզ չեմ տեսներ, դուն ինձի շատ մօտ ես, ուրեմն ինչո՞ւ ձայնդ ինձի չի հասնիր : Ո՛հ քանի՛ անգամ ոտքերդ սա մարգին մէջ կորսուող շաւիղէն քալած են . քանի՛ անգամ աչքերդ բոլորտիքի ծառաստաններուն նայած են : Գանի՛ անգամ աշխատանքէ յոգնած գըլուխդ այս կաղնիին տակ հանգչեցուցած ու քունիդ մէջ զիս երազած ես : Ե՛րբ, ո՛հ, ե՛րբ այս աչքերս քեզ պիտի տեսնեն, ե՛րբ, այս բազուկներս քեզ պիտի գրկեն » :

Իսկոյն անտառին մէջէն սրինգի նման խոլոմուկի (*) մը բարձր երգը լսուեցաւ ու մէկէն մերձակայ թաւուտքներուն մէջէն հեռուն թռաւ ու ձայնը լուռթեան մէջ նուաղեցաւ : Կաղնիները մութին մէջ դեղիեան խոռոչներէն « Համբարութիւն » պատգամեցին ու լուսնէտը մարգէն հառաչանք մը « Վաղը » պատասխանեց :

* * *

Հետեւեալ ատուուն արևը պայծառ ծագեցաւ, պարտէզին բոլոր ծաղիկները արցունքով լուացին անոր փայլուն ոտքը ու անոր լուսէ փորիկները իրենց բիւրեղէ բաժակին մէջի բալասանովն օձեցին : Գահանան՝ որ ստուերուտ շէմին վրայ կայնած էր ըսաւ .

— Բարի երթաք, ջանացէ՛ք որ անօթութեան ու ծովի մէջ տառապող անառակ որդին ու փեսան եկած ատեն, քնացող յիմար կոյսը մէկտեղ տուն բերէք » :

— « Մնաս բարի » , ըսաւ Իվանձէլին ու ժպտելով Պասիլի հետ գետեզրը գնաց ուր նաւավարներն արդէն իրենց կը ըսպասէին :

Առաւօտուն՝ արևով եւ ուրախութեամբ սկսաւ իրենց ճամբորդութիւնը . Անոնք սկսան հետապնդել Գարրիէ՛լը որ իրենց առջեւէն կը սլանար, կը հեռանար ու կը կորսուէր .

(*) Այժադիաց = լայն կտուցով գիշերային թռչուն :

անոր ետեւն ինկած էին զոր բաղդին փոթորիկը մեռած տերեւի նման անապատին վրայէն կը քշէր ու կը տանէր :

Ոչ այդ օրը, ոչ միւսը, ոչ ալ յաջորդ օրերը լճի . կամ գետի վրայ կամ անտառի մէջ անոր հետքը չգտան . միայն անստոյգ ու դատարկ զրոյցն էր որ զիրենք ամայի ու վայրի երկրի մը մէջէն կ'առաջնորդէր . Անոնք զինքը չգտան՝ մինչեւ որ ա՛լ ճամբորդելէ յոգնած ու խոնջած սպանիական Ատայէս քաղաքը հասան : Բայց իրենց ակնկալիքը ի դերեւ ելաւ զի շատախօս կալուածատէրէն տեղեկացան որ նախորդ օրը Գարրիէլ ծիբրով, ընկերներով ու առաջնորդներով այդ գիւղը թողուցած ու մարգերուն ճամբան բռնած էր :

Դ .

Հեռուն, արեւմուտքի մէջ, անապատ մը կայ ուր լեռները իրենց բարձր ու լուսաւոր գագաթները—մշտնջենական ձիւնով ծածկուած գագաթները—ամպերուն մէջ կը բարձրացնեն : Այդ լեռներուն խորտուբորտ ու անդնդային խոռոչներէն վար, — ուր կիրճը՝ դրան մը նման՝ ճամբորդին սայլերուն դժուար անցք մը միայն կուտայ , Օռայճի , Վալէ Ուէյ ու Օրիկան գետերը գէպի արեւմուտք կը հոսին Արեւելքէն Նէպրասքան՝ խոտոր ընթացքով մը, Ուինտ Րիվըր լեռներուն մէջէն Սուիթ-Ուաթըր-Վալէ էն վար կը գահավիժէ : Հարաւէն՝ քնարի մը մեծ լարին նման բարձր ու վսեմ թրթռումներով, անթիւ սահանքներ անվերջ գոռ ու գոշումով ովկէանոսը կ'իջնեն—սահանքներ որոնք Փօնքին—Գի-Պուրի ու սպանական լեռնագօտիներու մէջէն կը հոսին՝ ժայռերէ ու աւազներէ շղթայուած ու անապատի փոթորիկներէ միշտ մղուած :

Այս գետակներուն մէջ սքանչելի ու ծաղկաւէտ մարմանդներ կան, ատուերի ու արեւի մէջ ծածանող խոտի ծփուն դաշտակներ սփռուած են եւ վարդերու խումբերով

ու ծիրանի ամորֆաներով գեղազարդ մարգեր տարածուած են :

Այս մարգերուն վրայ վայրի գովէշները, այծեամներն ու որմզդալիան եղնիկները կ'արածին. հոս կը թափառին դայլերըն ու անտէր ձիերու վոհմակները, հոս կը հանգչին ճամբորդելէ յոգնած, խոնջած հոգերը եւ երբեմն հրդեհներ կը ծագին որոնք կ'այրեն ու կը մրկեն մարգերը :

Այս մարգերուն վրայ կը դեգերին Իսրայէլի զաւակներուն ցրուած ցեղերը որոնք անապատը կարմիրով կը ներկեն ու ոսկորներով կը ձերմկցընեն : Հոս կը թափառի անգղը, ճակատամարտի մէջ մեռած ցեղապետի մը անողոք հոգիի մը նման վեհաշունչ բաղխուններով՝ սոսկալի պատերազմի դաշտերուն վրայ կը թեւածէ, կը շրջագայէ, անտեսանելի ատիճաններով կը բարձրանայ ու երկինքները կը չափէ : Հոս ու հոն հրոսակներու խարոյկին մուխը կը տեսնուի : Հոս ու հոն արագընթաց գետերու եզերքներէն պուրակներ կը բարձրանան ու անհեթեթ, լուակեաց արջը—անապատի ձգնաւորը—անոնց մթին խորշերէն առուակին եզերքը կուգայ արմատ փորելու եւ ուտելու համար : Ասոնց ամենուն վրայ երկինքը՝ բիւրեղի պէս ջինջ ու յստակ կը տարածուի : Աստուծոյ պաշտպան ձեռքին նման անոնց վրայ դրուած :

Գարբիէլ վաղուց իր որսորդներովը Օզարք լեւան ստորտը այս հրաշքի երկիրը մտած էր : Իվանձէլին ու Պասիլ իրենց հնդիկ առաջնորդներով օրէ օր անոր թուշող քայլերուն կը հետեւէին, ամէն օր կը խորհէին անոր հասնիլ, զայն գտնել : Երբեմն կը տեսնէին կամ կը խորհէին թէ կը տեսնեն անոր խարոյկին մուխը որ հեռուն առաւօտեան զով օդին մէջէն կը բարձրանար. բայց երբ գիշերը հոն կը հասնէին, կայծերէ ու մոխրիէ զատ բան մը չէին գտներ : Թէեւ

երբեմն իրենց սրտերը կը տխրէին ու մարմինները կը յոգնէին, բայց յոյսը կախարդ Մօրկանայի (*) նման զիրենք յառաջ կը մղէր :

* *

Իրիկուն մը, երբ կրակը վառած նստած էին, տեսան որ հնդիկ կին մը լռիկ մնջիկ իրենց կարաւանին մօտեցաւ : Տխուր կերպարանք մ'ունէր. դիտող մը որոջ կրնար տեսնել թէ շատ տառապանք քաշած էր, դէմքին խորշումները վշտի ու համբերութեան նշանները կը կրէին : Ծուանցի կին մ'էր որ անգութ ֆամանշներու երկրէն—որ իր ֆանատացի էրիկը մեռած էր հնդիկներու ձեռքով—իր հայրենիքը կը դառնար : Խմբակին սիրտը շատ զգածուեցաւ երբ կինը իր արկածները պատմեց, անոնք ջերմ ու սիրալիր բարիգալուստի խօսքերով զինք մեծարեցին : Նէ անոնց քով նստաւ ու անոնց հետ գոմէշի միսէն ու խորոված կողիկէն կերաւ : Երբ ընթրիքը լմնցաւ, Պասիլ ու իր ընկերները, որոնք յովազլի ու եղջերուի որսէն եւ ամբողջ օրուան ճամբու խոնջէքէն յոգնած էին, գետնին վրայ պառկեցան ու քնացան : Հնդիկ կինը Իվանձէլինի վրանին դուռը նստաւ, կամաց ու ցած ձայնով վիպակը պատմեց : Պատմեց անոր իր օիրոյ հաճոյքն ու վիշտը

(*) Մօրկանայ կախարդ կին մ'էր որ իր ետեւ քանի մը ճամբորդ ձգած՝ կ'առաջնորդէր, օրերով շարաթներով լեռներու եւ դաշտերու մէջէն կը տանէր ու տեղ մը չէր հասցըներ : Սա խաղաղական բանաձեւ մ'ալ է որ զբաղանութեան մէջ իրբեւ յուսախարութեան խորհրդանշան կը գործածուի : Մեսիսնայի նեղուցէն դիտողը օդին մէջ նաւի, լճի եւ ուրիշ բներեւոյթներ կը տեսնէ որոնք սոսկ աչքի երեւոյթ ու պատրանքներ են :

ու, մինչ նէ իր արկածները կը պատմէր, Իվանճէլին լացաւ, գիտցաւ որ ուրիշ դժբաղդ սիրտ մ'ալ իրեն պէս սիրած եւ յուսահատած էր: Շուանցիին շնորհը իր հոգիին մինչեւ վերջին թելը թրթռացուցին, իր սիրտը կանացի գութով ու գորովով յուզուեցաւ: Իր տառապանքին մէջ բերկրեցաւ զի տեսաւ որ ուրիշ վշտահար մ'ալ կար իր մօտը, ուրախացաւ որ ինք միայն վշտացած չէր, ուրիշներ ալ կային, որոնք սիրած ու տառապած էին: Ինք ալ փոխադարձաբար իր գլխին եկածները պատմեց: Շուանցիին՝ զարմացումի լուսթեամբ՝ նստած մտիկ կ'ընէր: Երբ Իվանճէլին իր պատմութիւնը լմնցուց, նէ դեռ լուռ էր, բայց վերջապէս բերանը բացաւ— կարծես ուղեղին մէջէն գաղտուկ սոսկում մը անցաւ զինք, ցնցեց— բերանը բացաւ ու Մուսիին սէրը պատմեց: Մուսին— ձիւնի փեսան— օրիորդի մը նշանուեցաւ: Երբ առտու եղաւ, Մուսին խղիկէն ելաւ եւ արեւուն առջեւ անհետացաւ, հալեցաւ, լուծուեցաւ ու գնաց— հեռացաւ այնչափ որ ալ հարսը զինք չտեսաւ: Խեղճ հարսնուկը անոր ետեւէն մինչեւ անտառը վազեց, բայց զայն չգտաւ:

Յետոյ իր ցած ու անուշ ձայնովը, որ կախարդի մը հրմայքն ու թովքն ունէր կարծես, գեղեցիկ Լիլինային անցքերը պատմեց, Լիլինային որ ցնորք մը կը սիրէր: Նէ վերջալոյսի լուսթեան մէջ ուրուականի մը ձայնը կը լսէր, որ իր հօրը տան եղբենիներու մէջէն հովին նման կը շնչէր ու իրեն սէր կը փսփոսար: Օր մ'ալ սիրտը հատաւ, ելաւ ու անտառին մէջէն այդ ուրուականին կանաչ ու ծփուն փետուրին հետեւեցաւ. գնաց անոր ետեւէն ու ա'լ ետ չդարձաւ:

Իվանճէլին լուռ ու տարօրինակ հիացումով կը լսէր, մտիկ կ'ընէր այդ կնոջ մոգական խօսքերու մեղմ հոսանքին մինչեւ որ կարծեց թէ իր բոլորտիքի գաւառը զիւթեալ երկիր մը ու իր սեւամորթ հիւրը կախարդ մ'է:

Իսկոյն Օղարքի լեռներու գագաթէն լուսինը ծագեցաւ ու փոքրիկ վրանը լուսաւորեց. խորհրդաւոր շքեղութեամբ մը մթին տերեւներուն դպաւ եւ իր գունատ ճառագայթներով ծառաստանը գրկեց: Արդէն առուակը հրապուրիչ ձայնով մը կը գըլգըլար ու գլխին վրայի ճիւղերը հազիւ լսելի փսփսուքով մը կ'օրօրուէին ու կը հառաչէին: Իվանճէլինի սիրտը սիրոյ խոկերով լեցուած էր, բայց ինչպէս պաղ ու թունաւորիչ օձը ծիծեռնիկին բոյնին մէջ կը սողայ ու արհաւիրք կ'ազդէ, այնպէս ալ տառապանքի ու անորոշ սոսկումի գաղտնի ու տարտամ զգացում մը իր հոգիին մէջ սողաց ու զինք սրսփացուց: Այս սրսփուքը աշխարհային չէր. իրեն այնպէս կուգար թէ նա հոգիներու գաւառէն կուգար: Վայրկեան մը խորհեցաւ ու զգաց թէ ինք ալ հնդիկ աղջկան նման ցնորք մը կը հալածէր:

Նէ այս խորհուրդներով քնացաւ, քնացաւ ու երազին մէջ վախն ու ուրուականը անհետացան:

* * *

Առտուն կանուխ ճամբայ ելան. մինչ կ'երթային, Շուանցիին ըսաւ. — «Այս լեռներու արեւմտեան գառնիվարին վրայ փոքրիկ գիւղ մը կայ ուր միսիոնարներու սեւազգեստ գլխաւորը կը բնակի:

Այդ բարի մարդուկը շատ բան կը սորվեցընէ. ժողովուրդին շատ բան կը պատմէ Յիսուսին ու Մարիամին վրայով. երբ անոնք կը լսեն, սրտերնին ուրախութեամբ կը լեցուի, երբեմն բարձրաձայն կը խնդան ու երբեմն ալ ողորմագին կուլան»:

Իսկոյն Իվանճէլին յանկարծական ու թաքուն յուզմամբ մ'ըսաւ, «Այդ միսիոնարին քով երթանք, քանզի հոն բարի լուրեր կան որոնք մեզի կը սպասեն»:

Հոն ուղղեցին իրենց նժոյգները եւ իրիկունը, արեւմարի

ատեն, լեռներու շղթային կատարէն ձայնի մը միմունջը լսեցին ու գետեզրին վրայ կանաչ ու ընդարձակ մարգագետինի մը մէջ քրիստոնեաներու և ճիզուիթ միսիոնարներու վրանները տեսան։ Սեւազգեստ Մեծաւորը իր աշակերտներուն հետ մէկտեղ դիւզին աշտարակածեւ կաղնիին տակ ծնրադրած էր։ Բարձրը, ծառին կեղեւին վրայ, խաչելութեան պատկեր մը կախուած էր որուն վրայ որթ մը շուք կը ձգէր ու Սաչեալը իր հոգեվարի դէմքով բազմութեան վրայ կը նայէր։ Մա ժողովուրդին գիւղական մատուռն էր ուր կապուտակ օդային առիքին տակ ծնրադրած՝ կերկրպագէին ու իրենց աղօթքները մանուածոյ կամարներուն մէջէն, ճիւղերու հառաչանքին եւ տերեւներու սուսափիւնին խառնած՝ Աստուծոյ կը զրկէին։

Մեր ճամբորդները լռիկ ու գլխիբաց մօտեցան, մորթով ծածկուած յատակին վրայ ծնրադրեցին ու իրենք ալ իրիկուան պաշտամունքին մասնակցեցան։ Երբ պաշտամունքը լմնցաւ, երբ քահանան, սերմնացանին բուռէն թափած սերմին նման, վերջին օրհնութիւնը տուաւ, Սեւազգեստ Միսիոնարը կամացուկ մը յառաջացաւ ու օտարականներուն բարիգալուստ մաղթեց։ Երբ անոնք պատասխանեցին եւ այդ ամայի երկրին մէջ իր մայրենի լեզուն իր ընտանի շէտերովը լսեց, ազնիւ ժպիտով մը խնդաց ու զանոնք իր խրճիթն առաջնորդեց։ Անոնք խրճիթը դացին մորթի ու խրճիթի վրայ նստած՝ լազուտի շօթեր կերան ու ջուրի թոյլն իրենց ծարաւը մարեցին։

Շուտ մը՝ ծայրէ ի ծայր իրենց պատմութիւնը կրկնեցին, ու քահանան վսեմ կերպարանքով մ'ըսաւ,

— Հազիւ վեց արշալոյս ծագեցաւ ու մարեցաւ այն օրէն, երբ Գաբրիէլ իմ քովս նստած էր, ճիշտ հոն ուր հիմա աղջիկը նստած է։ Ինք ալ այս պատմութիւնը պատմեց ու ելաւ իր ճամբան շարունակեց։

Քահանային ձայնը մեղմ էր, մեղմ էին անոր շէտերն ու քաղցր էին իր բառերը, բայց ինչպէս ճմրան ծիւնի տարափները անտէր ու մենիկ բոյնի մը մէջ կ'լննան, իր խօսքերն ալ Իվանճէլինի սրտին մէջ այնպէս ինկան։

Քահանան իր խօսքը շարունակեց,

— Գաբրիէլ հիւսիսի գաւառները գնաց, բայց աշունը, երբ դործը լմնցընէ, նորէն հոս պիտի դառնայ։

Իվանճէլին հեզ ու խոնարհ ձայնով մ'ըսաւ,

— Ուրեմն, Տէր Հայր, ես հոս քու քովդ մնամ մինչեւ որ գայ, զի հոգիս տխրած ու վշտացած է։

Ամենքն ալ այս խօսքին հաւանութիւն տուին։ Առտուն Պասիլ իր մեքսիկեան ձին հեծաւ, իր առաջնորդներով ու հնդիկ ընկերով տուն դարձաւ, իսկ Իվանճէլին սեւազգեստ Մեծաւորին քով կեցաւ։

* * *

Կամաց կամաց օրերը իրարու յաջորդեցին, շաբաթներ ու ամիսներ անցան, լազուտի արտերը, որոնք իր եկած ատեն կանաչ ու նոր ծլած էին, հիմա անոնք իրմէ աւելի բարձրացած էին ու իրենց ճկուն ցօղունները շաղապատուած տերեւներով վեր կը բարձրացընէին ու մենարան կը կազմէին մուրացիկ ագուաններուն եւ շտեմարան մը՝ անկուշտ սկիւռներուն համար։ Ծառերուն մէջէն աշնան հովին խըրրուտը կը լսուէր, բայց Գաբրիէլի ոտնաձայնը չէր լսուեր։

Յետոյ, ոսկեղէն եղանակին, լազուտը հնձեցին։ Հնձող օրիորդները ամէն կարմիր հասկի առջեւ կը շիկնէին, զի այդ կարմիր հասկը սիրահարի մը նշանակը, խորհրդանշանն էր, իսկ երբ ծուռկ ու դեղնած հասկ մը կը տեսնէին, վրան կը խնդային ու գայն «Արտերուն Գողը» կը կոչէին։

Հունձքը լմնցաւ ու կարմիր հասկը Իվանճէլինի սիրականը չբերաւ։

— « Համբերէ՛ ու հաւատա՛, կ'ըսէր քահանան, հաւատա՛ ու Աստուած քու աղօթքիդ պիտի պատասխանէ: Նայէ՛ սա առոյգ տունկին, որ մարդին մէջէն իր դուրսը կը բարձրացընէ, տե՛ս, ի՞նչպէս, իբրեւ ճշմարիտ մագնիս, իր տերևները դէպի հիւսիս դարձած են: Մագնիսա ծաղիկն է ան, Աստուծոյ մատը դպած է այս տունկին. նա դայն այս անտուն ամայութեան ու ծովու նման անշաւիզ, անհուն անպատի ընդարձակութեան մէջ տնկած է որ ուղեւորին ճամբայ ցուցընէ: Այնպէս ալ Աստուած մեր սրտին մէջ հաւատքը դրած է որ կեանքի անապատին ու բազդի փոթորիկներուն մէջ մեր խորհուրդներն ուղղէ: Մի՛ խաբուիր կիրքերէն, որոնք մեզ կը մոլորեցընեն: Այո՛, հրայրքին ու կիրքին բողբոջները և անոնց զուարթ ու գեղեցիկ ծաղիկները աւելի պայծառ ու աւելի անուշահոտ են, բայց անոնք մեզ կը հրապուրեն ու մեր ճշմարիտ շաւիղէն կը մոլորեցընեն: Անոնց բոյրն իսկ մահացու է, զգուշացի՛ր, չխաբուիս: Այս տունկը միայն մեզ կրնայ առաջնորդել, այս տունկը միայն (հաւատքը) ասկէ ետք մեզ կրնայ ասփոտելի (քառութեան) ծաղիկներով պսակել, որոնք ցնծախոտի (խորհրդանշան ապաշխարութեան) ցօղերով թրջած են:

* *

Այսպէս աշունն ու ձմեռը եկան ու անցան բայց Գարրիէլը չեկաւ: Նորահաս գարունը ծաղկեցաւ, կարմրալանջին ու կապտալանջին երգերը դաշտին ու անտառին մէջէն անուշ մը հնչեցին, բայց Գարրիէլի ձայնը չլսուեցաւ: Սմրան հովերուն վրայ զրոյց մը կը շրջէր, որը ծաղկին բոյրէն ու գոյնէն և թռչունին երգէն աւելի անուշ էր, զրոյց մը կը շրջէր թէ Գարրիէլ Սակինայի գետեզրը, Միչիկանի անտառներուն հիւսիսային արեւելեան կողմը բնակարան շինած կ'ապրի:

Իվանճէլին այս զրոյցէն խռոված՝ տխուր հրածեղտով մը

ու քանի մը առաջնորդներով այդ միսիոնարական դաշտէն հեռացաւ: Այդ առաջնորդները քանի մը մարդիկ էին որոնք եկած էին Մէն Լօրէնի լճերը տեսնել: Ասոնք տեսած էին ու ետ կը դառնային, Իվանճէլին ալ անոնց հետ ճամբայ ելաւ: Երկար ու վտանգաւոր ճամբորդութենէ ետք, վերջապէս նէ Միչիկանի անտառներուն խորը հասաւ: Որսորդին բնակարանը աւերած ու օճախը ամայած էր:

* *

Այսպէս, երկար ու տխուր տարիներ սահեցան գացին: Խեղճ Իվանճէլին հոս հոն կը թափառէր՝ իր սիրականը գըտնելու, բայց ի զո՛ւր: Մերթ Մօրավեան խոնարհ միսիոնարներու «Շնոհաց խրճիթները» կը դեգերէր, մերթ ազմկայոյզ բանակներու ու ճակատամարտներու մէջ կը թափառէր և մերթ մենիկ գիւղակներու և մարդաչատ աւաններու եւ քաղաքներու մէջ կ'առանձնանար: Ուրուականի մը պէս կուգար ու առանց յիշատակ մը թողելու կ'անցնէր կ'երթար:

Նէ դեռատի էր, երբ մեծ յուսով մը իր սիրոյ ճամբորդութիւնն սկսաւ. թորչումած ու ծերացած էր ալ, երբ յուսահատութեամբ գայն կը վերջացընէր: Ամեն թռչող տարի նէրա գեղեցիկութենէն բան մը դողցաւ տարաւ, ու իր ետև մթալատուեր խորշոմներ ու լայն կնճիւղներ թողուց: Ամէն յուսահատ տարի նէրա սիրտն ու դէմքը կոխկռտեց և բաղդի արեւին առջեւ խոպան թողուց:

Այն ատեն, երբ ալ վերջակէտը կը դնէր իր յուսահատ փնտռութեան, ան ատեն իր ճակտին վրայի խոպոպներուն մէջ մոխրագոյն բիծեր երևցան: Ինչպէս արեւելեան երկինքին վրայ, սև գիշերուան մէջ ճերմակ բիծեր — ցորեկուան նշանները կ'երևան, այնպէս ալ իր գեղանի փորիկներուն մէջ ճերմակն ինկաւ ու իր աշխարհային կեանքի հորիզոնին վրայ նոր կեանքի մը արշալոյսը ծագեցաւ:

Ե .

Այն հեշտագուարձ երկրին մէջ զոր Տէլէվարի ջրերը կ'ոռոգեն , այն գեղեցիկ երկրին սիրուն գետեզրին վրայ Բէն առաքեալին հիմնած քաղաքը կը կանգնի — որ պուրականերուն շուքերով անոր անունը կը պաշտպանէ :

Հոն ամբողջ օդը բալասան է ու դեղձը գեղեցկութեան խորհրդանշան է , փողոցները անտառին ծառերուն անունները կ'արձագանգեն դեռ , և ժողովուրդը ուրախ է իբր թէ շոճի — փողոց , կաղնէփողոց , մայրի փողոց և այլն անուններով պիտի կրնայ հանդարտեցնել Տրիատները որոնց մենարաններն աւերած ու կործանած է :

Իվանճէլին , իբր աքսորական մը և նաւարեկ մը , խռովեալ ծովէն հոս ցամաքած ու Բէնի դաւակներուն մէջ տուն տեղ գտած էր : Հոս մեռած էր Հըպլան նօտարը , ու մեռած ատեն իր հարիւրաւոր դաւակներէն մէկը միայն իր գլխին քով ունեցած էր , մէկը միայն իր աչքերը փակած էր :

Այդ քաղքին բարօրիկ փողոցները զինք հիւրասիրած էին ու ինք անոնց մէջ համակրանք մը գտած էր — բան մը որ իր սրտին կը խօսէր ու զինք ա'լ օտար մը նկատել չէր տար : Քուէյքըրներուն եզն ու դուըն անուշ կը հնչէին իր ականջին , զի այդ միավանկ բառերը հին Ակադեան երկիրը կը յիշեցընէին ուր ամեն մարդ հաւասար էր , ուր ամենը քոյր ու եղբայր էին :

Երբ Իվանճէլինի ապարդիւն և յուսահատ հետազօտումը վերջացաւ ու երբ ալ ևս աշխարհի վրայ իր հալածանքը վերսկսելու յոյսը չմնաց , ինչպէս տերևները լոյսին կը դառնան , այնպէս ալ իր ոտքերը դէպ ի այս քաղաքն ուղղուեցան :

Ինչպէս երբ լերան գագաթէն առտուան անձրևոտ մշուշը կը թաւալի ու հեռօն , մեր առջեւ դաշտավայրը — արևով

լուսաւորուած , գետերով արծաթգօծած , քաղաքներով ու գիւղերով գեղազարդուած դաշտավայրը կը տեսնենք . այնպէս ալ նէ , երբ մուշները իր մտքէն անհետացան , տեսաւ թէ աշխարհը իրմէ շա'տ վար էր , խաւարով ծածկուած չէր , մութ չէր ան , այլ սիրոյ շողերովը լուսաւորուած էր : Այն շաւիղը որմէ ինք քալած էր , իր ետև հեռօն ժամանակի մշուշին մէջէն հարթ ու գեղեցիկ կ'երևնար : Իր կրկնած ճիւղերը , իր խոնջէնքները , վշտերն ու տառապանքը մոռցուած տխուր երազի մը տպաւորութիւնը թողած էին : Շատ բան մոռցած էր , բայց պատանեկութեան ու սիրոյ գեղեցկութեամբն հագուած Գաբրիէլը մոռցած չէր : Մոռցած չէր Գաբրիէլը . — նա միշտ երիտասարդ ու միշտ գեղեցիկ էր — գեղեցիկ այնպէս՝ ինչպէս վերջին անգամ նշանտուքի իրիկունը անոր հետ պատուհանը նստած՝ լուսինը կը դիտէր :

Մահազոյն լուութիւնն ու երկար բացակայութիւնը անոր գեղեցկութենէն բան մը պակսեցուցած չէին , ընդհակառակն զայն աւելի գեղեցկացուցած : Երբ նէ Գաբրիէլին վրայ կը մտածէր , չէր խորհիր թէ տարիները զինքը փոխած էին , իր մտածումին մէջ ժամանակը մատ չուներ , չէր խորհիր թէ այդ կործանիչ մատը անոր հրապոյրը երիտասարդութեան հետ մէկտեղ փշրած , անոր սիրտը խարկած և անոր հոգին քամած էր ու չէր խորհիր թէ տառապանքը անոր գունեղ երեսին վրայ խորշումներ ակօսած էր :

Գաբրիէլը փոխուած չէր , բայց այլակերպած ու հիանալի պատկեր մ'եղած էր : Նա Իվանճէլինի սրտին մէջ ա'լ մեռած զացած մ'էր ու ոչ թէ բացակայ անձ մը :

Ահա Իվանճէլին , փորձի ու տառապանքի կեանքէն , համբերութեան , անձնուիրութեան ու այլասիրութեան ճշմարիտ դասը սորված ու ասորած էր :

Իր սէրը ցնդած ու ցրուած էր , բայց անհետացած չէր : այդ սէրը անուշարոյր համեմի նման բուրած էր , բայց ո'չ

Թեթևցած ու ո՛չ ալ պակասած էր: Հիմա հեղութեամբ ու պատկառելի քայլերով իր Փրկչին նուիրական քայլերուն կը հետեւէր, ա՛լ աշխարհի վրայ փառք մը չկար որ զինք շահագրգռէր: ա՛լ յոյս մը զինք չէր կենդանացըններ ու կեանքի բաղձանք մը զինք չէր ոգեւորեր, հիմա բոպիկ ոտքով ու արիւնոտ սրտով Գողգոթայէն վեր կ'ելլէր:

Այսպէս նէ շատ տարի, իբր գթութեան քոյր ասրեցաւ: Նէ քաղքին բազմամբոխ փողոցներուն մինիկ ու թշուառ տուները կ'այցելէր, հոն կ'երթար ուր անձկութիւնն ու վիշտը ինքզինքնին արևէն կը ծածկէին ուր նեղութիւնն ու տառապանքը մարդերէն հեռու, մարդերէն մոռցուած խեղճերը կը քամէին ու կը տանջէին. հոն կ'երթար ու իր հետ ըստփոփանք, մխիթարութիւն կը տանէր:

Ամէն գիշեր երբ մարդիկ կը քնանային, երբ քաղաքապահը փողոցներուն մէջէն բարձրաձայն ձևմէն բան հանդարտ է՞ կը ձայնէր, իր ճրագը միշտ կը պլլլար ու պահնորդը ամէն օր անոր մոմին լոյսը կը տեսնէր:

Ամէն օր երբ գերման երկրագործը ճերմակ արշալոյսին կամաց կամաց արուարձաններու մէջէն ծաղիկ ու պտուղ առած շուկան ծախել կուգար, ամէն օր՝ միշտ այս հեղ ու գունատ դէմքին կը հանդիպէր որ իր գիշերային գործէն ու իր հիւանդին քովէն տուն կը դառնար:

* *

Քաղքին մէջ ժանտախտ մը ճարակեցաւ, որը զարմանալի նշաններով գուշակուած էր արդէն—վայրի աղաւնիներու խումբեր արեւը մթնցուցած էին ու իրենց բերնին մէջ ցորենի հատիկէ մը գատ ուրիշ բան չունէին:

Ինչպէս Սեպտեմբերին, ծովուն մակընթացները արծըթէ գետակ մը կը յորդեն ու մարգին վրայ տարածուելով՝ զայն լճակի մը կը վերածեն, մահն ալ իր բնական եղերքներէն

անդին յորդեց ու կեանքի արծըթէ գետակը՝ աղտաղտին ու լեղի լճի մը վերածեց:

Հարստութիւնը զայն կաշառելու գորութիւն չունէր, ոչ ալ գեղեցկութիւնը բռնաւոր մահը կրնար թովել: Հարուստ, աղքատ, գեղեցիկ, տգեղ ամէնն ալ հաւասարապէս իր զայրոյթի մտրակին տակ կ'իյնային, կ'իյնային ու կը կորսուէին:

Աւա՛ղ, խեղճերը՝ անտուն, անտէր ու անբարեկամ խեղճերը՝ ողորմութեան տունը կուգային, անտուններու տունը մեռնիլ կուգային:

Գթութեան քոյրը գիշեր ցորեկ հոս կուգար կ'երթար: Մեռնող խղճուկը, մահամերձ տառապեալը անոր երեսն ի վեր կը նայէր ու կը կարծէր թէ անոր ճակատը շքեղութեամբ մը երկնային լոյսի ցոլքերով շրջանակուած էր: Անոր երեսը այն լուսով շրջանակուած կը տեսնէին որով արուեստագէտը սուրբերու ու առաքեալներու ճակատը միայն կը լուսադարձէ: Այն ցոլքերով որոնք գիշերը հեռուէ՛ն քաղքին վրայ կախուած կը տեսնուին: Իվանճէլինի դէմքը լուսով կը փայլէր, բայց մահամերձին աչքին մէջ երկնային քաղքի ճրագներուն լոյսը կ'երեւար. այն քաղքին ուրիշ շատ չանցած իր հոգին ներս պիտի մտնէր:

* * *

Այսպէս, Իվանճէլին կիրակի առտու մը, ամայի ու լռիկ փողոցներէն քալելով՝ Գթութեան ծան դռնէն ներս մտաւ: Պարտէզին ծաղիկները ամրան օդին մէջէն անուշ կը բուրէին. նէ ճամբուն վրայ կեցաւ, ու անոնց է՛ն գեղեցիկներէն ժողվեց և փունջ մը կապեց որ մահամերձը անգամ մ'ալ զանոնք տեսնէ, անգամ մ'ալ անոնց բուրումովը բերկրի:

Երբ սանդուղներէն վեր ելլելով՝ արեւելեան հովէն զովացած նրբանցքներուն մէջ կը մտնէր, հեռուէն Քրայսթ Չըրչի զանդակատան զօղանջին մեղմ ձայները լսեց: Հովերը՝

իրենց թեւերուն վրայի այդ սուրբ հնչիւններուն հետ, մարգերուն վրայ տատանող, ցնցղուած սաղմոսերգը կը բերէին զոր Շուեւոցիք իրենց Ուրբաքօ եկեղեցիին մէջ կ'երգէին:

Իջնող թեւերու անոյշ հանդարտութեան նման, մեղմիւ մը այդ ժամու խաղաղութիւնը իր սրտին վրայ իջաւ, ու կարծես մէկը իր մէջէն ըսաւ «Բու ճիգերդ ու աշխատանքդ վերջացան»:

Աչքերը կը փայլէին, երբ հիւանդներուն սենեակը մտաւ: Մշտաջան հոգատարները անձայն հոս հոն կը շարժէին, այրող շրթունքները կը զովացընէին ու կոտտացող ճակատները կը թրջէին: Անոնք լուսթեամբ մահամբժին աչքերը կը փակէին ու անոնց երեսները կը ծածկէին, անոնց որ ճամբուն քով ինկած ճիւղի տարափներու նման իրենց անկողինին վրայ տարածուած կը կենային: Երբ Իվանձէլին ներս մտաւ, շատ մը թոյլ ու նուաղուն գլուխներ վեր բարձրացան ու իրենց տառապանքի բարձին վրայ դարձան որ զայն անգամ մ'ալ տեսնեն: Զի իր ներկայութիւնը, բանտին պատերուն վրայ իջնող արեւու ճառագայթի մը նման, անոնց սրտին վրայ կ'իյնար ու վայրկեան մը կըսփոփէր: Երբ Նէ իր բոլորտիքը նայեցաւ, տեսաւ որ մահը, իբր մխիթարիչ, իր ձեռքը շատ սրտերու վրայ դրած ու զանոնք յաւիտեան բուժած էր: Մէկ գիշերուան մէջ շատ մը ընտանի դէմքեր անհետացած էին, անոնց տեղը կա'մ պարապ էր կա'մ օտարներ լեցուցած էին:

Յանկարծ Նէ, իբր վախէ ու զարմացումէ բռնուած, իր անգոյն շրթունքներով բերանաբաց ու հանդարտ կեցաւ: Սրսիւնը մը անցաւ իր մարմինին մէջէն, մոռցաւ ինքզինքը, ծաղկեփունջը իր մատերէն վար ինկաւ, մթնցաւ իր աչքի հուրը եւ առտուան զուարթութիւնը անհետացաւ: Իսկոյն իր շրթներէն սոսկալի անձկութեան ա'յնպիսի աղիողորմ ճիչ

մը թռաւ զոր հոգեվարի մէջ շարձարուողն իսկ լսեց ու իր բարձէն թիզ մը վեր թռաւ:

Իվանձէլինի առջեւ անկողնի մը վրայ ծերուկ մը պառկած էր. երկար, ցանցառ ու սպիտակ էին անոր մազերը որոնք քունքերը կը ստուերէին: Ծերուկին դէմքը առտուան լուսով ողողուած ըլլալով՝ այնպէս կը թուէր թէ նա կը փոխուէր ու իր նախկին երիտասարդ կերպարանքը կը ստանար:

Ջերմին տաք ու կարմիր կնիքը դեռ անոր շրթունքները կ'այրէր, կարծես կեանքը՝ երբայեցիին նման, իր դրան ճակատը արիւնով ներկած էր որ մահուան հրեշտակը իր քովէն անցնէր երթար:

Ծերուկը, իր հոգեվարքին մէջ, անշարժ ու անզգայ էր, իրեն այնպէս կը թուէր թէ իր ուժասպառ հոգին մթութեան անհուն խորութեան մէջ կ'ընկղմէր, քունի ու մահուան մթութեան մէջ յաւիտեան կ'ընկղմէր:

Յետոյ ստուերի այս մթութեան մէջէն լսեց վշտի այն ճիչը որ Իվանձէլինի կոկորդէն կը թռչէր. լսեց այդ ողորմագին ճիչը եւ անոր յաջորդող լուսութեան մէջէն փափուք մը լսեց. լսեց ձայն մը որ սուրբ ու փափուկ շեշտով «Գաբրիէլ, իմ սիրականս Գաբրիէլ» կը փափար:

Իսկոյն Գաբրիէլ իր երազին մէջ մանկութեան տունն ու Ակադեան կանաչ մարգերը եւ անոնց մէջէն հոսող սիւլան գետերը, զանոնք գեղազարդող լեռը, ծառաստանն ու գիւղակը տեսաւ, տեսաւ Իվանձէլինը որ իր մանուկ ու գեղեցիկ հասակով անոնց շուրջն մէջ կը քալէր:

Իր աչքերը-հրավառ աչքերը -արցունքով լեցուեցան: Երբ կամացուկ մը թարթիչները բացաւ, տեսիլն իսկոյն աներեւութացաւ, աներեւութացան մարդն ու լեռները. բայց իր քով մնաց Իվանձէլին: Ի զո՛ւր նէրա անունը հնչել ջանաց, անլսելի շեշտերը շրթունքին վրայ մեռան: Ա՛լ լեզուն չէր

դառնար, բայց ինչ որ ինք չէր կրնար ընել, չըթուենքները իրենց անձայն շարժումովը լրացուցին :

Ի դ՛ուր տեղէն ելել ջանաց, ծունկերը պաղած կոտորած էին և անոնց ցուրտ սարսուռը կամաց կամաց սրտին կը զարնէր :

Ի վանճէլին անոր քով նստաւ, համբուրեց անոր մահամերձ չըթուենքներն ու անոր գլուխը իր կուրծքին վրայ դրաւ :

Գարբիէլ իր աչքերը անոր աչքերուն ուղղեց, ու նայեցաւ : Նայեցաւ : անկուշտ աչքերով, յոգնած ու տառապած աչքերով անոր նայեցաւ. քաղցր էր, շատ մեղուչ էր իր նայուածքը. բայց յանկարծ լոյսը մթութեան մէջ մարեցաւ, նայուածքները պաղեցան ու քարացան, ա՛լ չփակուեցան թարթիչները, ա՛լ անոնք զիրար չգրկեցին, զի բաղձանքը անկատար էր մնացեր :

Մարեցաւ Գարբիէլի աչքերուն լոյսը, մարեցաւ նա, ինչպէս հովը՝ լուսամուտէն ներս մտնելով՝ ճրագը կը մարէ, մահն ալ անոր աչքերուն լոյսը մարեց, անոր հոգիէն ու կեանքէն քաղուած վերջին պլպլուքը մարեց :

* * *

Ամէն բան վերջացաւ, յոյսն ու սէրը, վախն ու վիշտը, սրտին դեռ մանուկ բաղձանքները, չգոհացած փափաքները, խորունկ ու բուժ տենչանքները, համբերութեան մշտնջենական անձկութիւնները վերջացան : Մինչ ի վանճէլին անգամ մ՛ալ անոր մեռած գլուխը իր կուրծքին վրայ կը սեղմէր, իր գլուխը ծռեց ու « Հա՛յր, շնորհակալ եմ քեզմէ » մրմնջեց :

* * *

Դեռ իր տեղն է հինաւուրց անտառը. դեռ հո՛ն չող կը ծծէ ու շուք կուտայ. բայց իր ստուերէն շատ հեռու, իրենց անշուք գերեզմանին մէջ, սիրահարները քով քովի կը քնանան :

Անոնք կաթուղի փոքր եկեղեցիին ցածուկ պատերուն տակ, քաղքին կուրծքին վրայ, անձանթ ու անուշադիր կը պառկին եւ ամէն օր կեանքի մակընթացն ու տեղատը անոնց բոլորտիքը իրենց ծփանքը կը շարունակեն :

Հազարաւոր բարբախող սրտեր իրենց անհուններուն կ'ընկերանան եւ հոն կուգան ուր ա՛լ յաւիտեան պիտի հանգչին, Հոն կ'երթան հարիւրաւոր տառապող ուղեղներ, ուր ա՛լ չպիտի աշխատին, հոն կ'երթան հարիւրաւոր աշխատող ձեռքեր որոնք ա՛լ դադարած են իրենց գործէն եւ հոն կ'երթան հարիւրաւոր յոգնած ոտքեր որոնց ճամբորդութիւնը ա՛լ վերջացած է :

* * *

Դեռ հոն է հինաւուրց անտառը, բայց անոր ճիւղերուն տակ ուրիշ ցեղ մը կը բնակի, ցեղ մը՝ որ օտար սովորութիւններ եւ լեզու մ'ունի : Միայն սգալի ու մշուշապատ Ատլանտեանի եգերքին վրայ քանի մը Ակադեան գեղջուկներ կան որոնք իրենց աքսորէն, հայրենիքի ծոցը մեռնելու համար, իրենց երկիրը դարձան. Տակաւին ձկնորսին խոճիթին մէջ նեղուկը կը Փռուլտայ ու կ'իտցը առէջին մէջ արագ արագ կ'երթայ կուգայ : Աղջիկները դեռ նորման գլխարկներ կը հագնին եւ իրիկուան կրակին քով ի վանճէլինի պատմութիւնը կը կրկնեն, մինչ մերձակայ վեհաձայն անտառը իր ժայռուտ խոռոչներէն կը խօսի ու անմխիթար շեշտերով անտառին հեծեծանքին կը պատասխանէ :

Վ Ե Ր Ջ

Ման. — Այս վեպին թատրը եղող Ակադեոյ նկարագրական մասը տես Բիւրակն 1899, թիւ 47-48 :

Վ Ե Ր Զ Ա Ր Ա Ն

Երկու գեղեցիկ պատանիներու հաւատարիմ սէրը, անոնց երջանկութիւնը որ կը խուսափի՝ ինչպէս ամպրոպայոյզ երկրնքի մը մէջ արեւաշող ամպի պաստառ մը, անոնց դժբնդակ բաժանումը, անոնց երկար ջանքերը իրար գտնելու, և վերջապէս տաժանքներու եւ համակերպութեան դժնէ կեանքէ մը ետքը, անոնց կենակցութիւնը մահուան մօտ, — ահա՛ Լոնկֆէլլոյի բանաստեղծական գեղեցիկ դրուագին ամբողջութիւնը՝ իր ամբողջ վերլուծման մէջ։ Նիւթը, ինչպէս կը տեսնուի, զուրկ է այն նորութեան բարձր ճաշակէն, որ մեր քիւմբը կը պարարէ, բորբոքուն այժմէութեանց եւ զարտուղութեանց այս հիւանդոտ դարուն մէջ։ Պատմութիւնը պարզ է, ու պարզամիտ ալ։ Անոր մէջ չեն գտներ՝ ո՛չ խոշոր կընճիւններ, ո՛չ ալ խորհրդաւոր մեքենայութեան մը արհաւիրքները որոնք կը պայթին յանկարծ։ Մարդոց հոգիներուն մէջ կը գտնէ անիկայ իր սնունդը։ Իրողութիւնը կը քալէ անոր մէջ՝ նման այն գեղանազ ու լռին առուակներուն, որոնք կը հոսին մանր ու հաւասար ալեակներով, եւ որոնք կը նիրհեն կարծես իրենց խաղաղիկ ավերուան մէջ։ Այս կերպով եւ գաղափարներու այս ատողմներով է որ յղացուած ու անձնաւորուած են հսկայ գործերը։ Իվան Ելին, որչափ ալ պարզ ու կարճաօտ ըլլայ, կրնայ իրաւամբ նկատուիլ այդ հսկայ

արտադրութիւններէն, որովհետեւ անոր հեղինակը լեցուցած է զայն իր արուեստագէտ ու բարի հոգիին բոլոր բարձրութեամբն ու վսեմութեամբը, — այսինքն բանաստեղծի հոգիովը։

Լոնկֆէլլօ, արդարեւ, արուեստին հուրքը ունի։ Գիտէ պատկերի մը մէջ գաղափար մը գետեղել ու բիւրաղացընել զայն հոն, ինչպէս վճիռ լճակի մը մէջ երկնքին մէկ կապոյտ կտորը կ'անդրադառնայ, և այս լուսագեղ ցոլացումով յաւերժացընել զայն ճշմարիտ ու խորունկ կեանքով մը։ Անիկա ունի այն հակադրութեանց ներշնչումը, որ բանաստեղծութեան մէջ իրերը կը մարմնաւորէ կարկառուն քանդակի մը պէս, ինչպէս լոյսը բնութեան ու երանգը պատկերին մէջ կը ստեղծեն ու կ'անձնաւորեն գեղեցիկ դիրք մը կամ դիւթահրաշ դէմք մը։ Անիկայ կ'ըմբռնէ այն խորհրդաւոր կապերու գաղտնիքը, որ կայ հոգւոյն հրճուանքին կամ տառապանքին եւ բնութեան մէկ տրտում կամ ժպտուն տեսիլքին միջեւ, եւ այս կերպով է որ կը յաճողի քերթել մարդն ու բնութիւնը, զանոնք իրարմով ամբողջացընելով ու տեսականացընելով։ Բայց բոլոր այս ձիրքերով մէկտեղ, որոնք ամէն բանաստեղծի համար հասարակ են, անիկա ունի ձգտումներ, նախապատուութիւններ, մէկ բառով՝ կերպ մը որ, եթէ մէկ կողմէ իր հանճարին կուտայ բնամոյն երանգ մը, միւս կողմէ կը բանտէ զայն որոշ սահմաններու շրջափակարքի մը մէջ։ Անիկա բարերար արտիիստ պուհտն է, անբիծ սրտերու, քաղցր գեփիւտին ու քնքուշ հոգիներու պուհտը։

Ինչ որ իր հոգին կը փութորկէ, բնութեան խորհրդաւոր լուծութիւնները կամ անոր լուռ ձայներն են։ Ինչ որ յոժարապէս կ'ընտրէ կը հանէ մարդկային հոգիէն, անոր ջերմեռանդ ամփոփումները, երկիւղած խանդաղատանքն ու զգուշաւոր անձնագոհութիւններն են։ Եւ որովհետեւ զգալուն է ինք, ու գիւղական նկարի մը մէջ կ'ըմբռնէ ամէնէն աւելի պայծառը,

հանդա՛րտը , մորմոքի՛ չը՝ մարդկային սրտին մէջ աւ ամէնէ՛ն աւելի կը փնտռէ գթութեան , արգահատանքի և համակերպութեան զգացումները :

Իր քերթուածներուն մէջ երկտող մը կայ , որ իսկապէս կը բացատրէ անոր խոհերուն վեհութիւնը :

Արև է Սէր
Ստուեր է Հեմ (*)

Լոնկֆէլլո տողորուած է բոլորովին այս յուզիչ գաղափարով , և կը բաւէ այդ երկտողին իմաստը վերլուծել՝ հասկընալու համար թէ զգացումներու ի՛նչ փաղիուն ծիածան մը կը վառի այդ սիրելի տաղանդին մէջ :

Բայց ինչ որ ամէնէն աւելի արժէք կուտայ այս բանաստեղծական հրաշակերտին , կրօնական ջերմին զգացումներու ինքնաբուխ սլացքն ու բարոյական խոր նկարագրի մը արտայայտութիւնն է : Լոնկֆէլլոյի իմաստասիրութիւնը , միամիտ ըստ ինքեան , չունի վարդապետական նրբութիւններ , եւ մօտէն կը գրկէ կեանքը , անոր պարտականութիւններն ու անոր պայքարները : Իր իմաստասիրութեան , կրօնին , բարոյականին բուն ոգին է համակերպութիւնը : Թէեւ այդ մեծ առաքինութիւնն ըմբռնելու և գործադրելու երկու կերպ չունին մարդիկ , բայց տեսակ մը համակերպութիւն կայ , որ մտքի ստորնութիւն և բարոյական կորովի անկում կ'ենթադրէ միայն : Այսպիսի համակերպութիւն մը կը նշանակէ տեսակ մը հեղգութիւն ու լքում , — բացասական ոյժ մը զոր բնութիւնը դրած է այն անարգ ու գոեհիկ էութեանց համար , որոնց անձնապաշտպանութեան միակ միջոցն է սուս մեռել ձեւանայ , երբ չարիքը կը մօտի . միջոց մը , որուն գաղափարի մարդը չպիտի կրնար դիմել առանց ամօթի : Այս տեսակ համակերպութիւն մը կամքը կը ջլատէ , գործնէութեան զրս-

(*) Love is sunshine , hate is shadow !

պանակները կը թուլցնէ , մարդուս հոգին , միտքը , մարմինը կը նախապատրաստէ տեսակ մը անզգայութեան :

Այս տեսակ համակերպութիւն մը , մարդկային էութեան բոլոր կարողութիւնները կը մղէ քայքայման , ու կեանքը կ'այլափոխէ կանխահաս մահուան մը , մարդը դարձընելով անտարբեր՝ բոլոր անիրաւութեանց , ու ջերմեռանդ հպատակ՝ բոլոր դիպուածներու :

Լոնկֆէլլոյի բարոյականն այս չէ՛ սակայն , ու ասոր մէջ է ճշտիւ այս գրքոյկին մեծ շահեկանութիւնը : Անոր բարոյականն ունի բարի ու սրբազան բան մը , ու կը ճշդէ այն սահմանը , ուր համակերպութեան զգացումը կը դառնայ խոստովանելի՛ , բանաւոր ու քրիստոնէտվայե՛լ : Անիկա չի ժխտեր երբեք տեւական ջանքը , կեանքի դիւցազնական մարտը : Անիկա չի վախցըներ երբեք վտանգէն , վշտէն , մահէն : Անիկա կը տեսականացնէ իսկ զանոնք և մարդկութեան բիրտ կոխը կը նկատէ նախատեսուած՝ հանճարեղ բան մը , որ կ'ազնուացնէ մարդը : Ամերիկացի բանաստեղծին գործը , այս ընդհանուր և բարձրագոյն տեսակէտէն գառ , շահեկան է նաև սա՛՛ մասնաւոր տեսակէտով թէ անոր մէջ կը պատկերանայ երկու այլասեռ ժողովրդի ձուլումէն յառաջ եկած նկարագիր մը :

Պարտականութեան կիրքը , կիրք մը էապէս անգլիական՝ իր անվախ հերոսութիւններով , և հայեցողական կեանքի սէրը՝ իր բոլոր թուլութիւններով եւ չկամութիւններով , իրարու բաղխած են Ամերիկացի պուէտին հոգիին մէջ , և այս ընդդիմամարտ կուիէն առաջ եկած է տեսակ մը կրօնական ու բարոյական մաքուր ընտրականութիւն (eclectisme) :

Կրօնական սկզբանց այս նոր դիմայեղութեանց մէջ , մտածումը խիստ է ու աններող , բայց պատկերը չքեղ ու յանկուցիչ : Նոր աշխարհ մըն է ան , որուն լեզուն լատինական է ու հոգին սաքսոնական : Ըսել չենք ուզեր սակայն թէ այս

հրաշալի քերթուածը, որուն մէկ հակիրճ ամփոփումը կուտանք մեր ընթերցողներուն, այդպիսի վարդապետական դաւանանքէ մը բխած ըլլայ: Ո՛չ, Պօղ եւ Վիքֆինի պէս, Իվանցիկին ալ քրիստոնէական մաքուր հաւատքէ բխած հովուերգութիւն մըն է, շիկնոյ ամօթխածութեան և պատկառոտ համեստութեան անուշահոտութիւնովը լի: Բարոյականութիւնը լեցուցած է անոր ներքին ալքերը և անոր բոլոր բանաստեղծութեամբը հագուած: Իմաստասիրութիւնն յնոր մէջ խտացած է, ինչպէս լուսոյ հեղեղ մը գեղեցիկ դասանկարի մը մէջ: Իվանցիկին խկապէս գրական գործ մըն է, պա՛րզ, շքե՛ղ, միակե՛րպ: Իր պատմութեանց հմայքը, իր պատկերներու շնորհքը, իր դէմքերու անբժու Դիւնը, իր նկարագիրներու պարկեշտութիւնը Իվանցիկին տո՛ւ՛ծ են տեւական յաջողութիւն մը, ինչպէս Սմերիկայի՝ նո՛ւ՛ցըն՝ և Լեւզլիոյ և Ֆրանսայի մէջ: Բոլոր մաքրահոգի պատմիչները, որոնց ուղղուած է մասնաւորապէս այս պատմութիւնը, բոլոր գործվագութիւն մայրերը, և բոլոր ուղղամիտ անձրը պիտի կարգան զայն, որովհետեւ երկու մեծ բան կայ այս պատմիչ գրքին մէջ, — Բնութեան Սէրը, և Մարդկութեան Սէրը, ինչ որ Աստուծոյ Սէրն է խկապէս:

Հրատարակիչ — ՍՄԲԱՏ ԳՍԻԹԵԱՆ

Քաղաքէր խան, Պահնէ Գալու Կ. Պոլիս

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0420600

